Vasilică Voinescu

Părintele Profesor Doctor
Ene Branişte

– contribuții liturgice –

Teologie pentru azi
București
2013

Cartea de față reprezintă *teza de licență* a autorului, cu care a absolvit, în 2013, Facultatea de Teologie „Sfânta Muceniță Filofteia” din Pitești.

Lucrare a fost scrisă sub coordonarea Pr. Lect. Univ. Dr. Gheorghe Gârbea.

Corectură și editare de Pr. Dr. Dorin Octavian Picioruș.

CUPRINS

Introducere

În data de 18 martie 2013 s-au împlinit 29 de ani de la trecerea în veşnicie a Părintelui Profesor Doctor Ene Branişte, teolog erudit şi un slujitor dăruit al altarului Sfintei Biserici.

Lucrarea de față își propune să prezinte viața acestei luminate mlădițe, ce a odrăslit în ogorul bunei credințe şi evlavia unei familii creştine autentice, care a rodit, cu prisosință, în țarina binecuvântată a Bisericii lui Hristos.

Primul capitol al lucrării prezintă mediul familial în care s-a născut reputatul teolog, dar şi paşii existenței sale, de la şcoala primelor inițieri până la vârful dezvoltării sale intelectuale şi, apoi, spre o viață dedicată studiului dar şi împărtăşirii roadelor sale unor întregi generații de slujitori ai altarului.

Cel de-al doilea capitol al lucrării prezintă vasta opera a părintelui profesor, urmărind o structurare tematică dar cu respectarea criteriului cronologic.

Astfel, opera este grupată în: studii şi lucrări de liturgică, studii de artă creştină, studii de teologie pastorală, predici, cuvântări, comunicări, meditații religioase, materiale omiletico-catehetice, precum şi un mare număr de studii cu caracter teologic variat.

Toate aceste lucrări ne descoperă un autor extrem de bine pregătit, cu spirit critic şi analitic, înzestrat cu acrivie în sfera cercetării, dar şi cu un simț pedagogic foarte dezvoltat.

Al treilea capitol al lucrării încearcă să prezinte o parte din strădania părintelui profesor în domeniul liturgic. Nădăjduim ca studiile selectate şi tematica aferentă să poată fi socotită potrivită pentru a putea surprinde valoarea autorului lor.

Însă, fără a lua în seamă cele două manuale de Liturgică elaborate de părintele Branişte, orice încercare de valorizare a operei sale nu este deplină.

Acestea sunt, poate, încununarea unei vieți de studiu, pe care părintele profesor vine să le

ofere tuturor celor interesați. Iar în ele găsim cele mai bune informații şi resurse bibliografice, pe care teologia românească ni le-a pus până acum la dispoziție.

Nădăjduim ca prin cercetarea vieții şi a operei Părintelui Ene Branişte să putem prezenta o imagine cât mai apropiată de strălucirea duhovnicească şi intelectuală a marelui profesor, preot slujitor şi pedagog al neamului nostru.

I. Viața Pr. Prof. Dr. Ene Branişte

I.1. Repere biografice

În galeria marilor profesori, care au ilustrat învățământul teologic universitar românesc, un loc cu totul de frunte îl ocupă Părintele Profesor Dr. Ene M. Branişte, care, mai bine de 45 de ani, s-a dăruit cu toată ființa, puterea şi capacitatea sa creatoare Catedrei de Liturgică, Pastorală şi Artă creştină[1].

Părintele Profesor Ene Branişte s-a născut la data de 12 octombrie 1913 în comuna Suseni (județul Argeş)[2].

A urmat şcoala primară în comuna natală, între anii 1920-1925, iar Seminarul Teologic „Neagoe Vodă“ din Curtea de Argeş în perioada 1925-1933.

Apoi a urmat cursurile Facultății de Teologie din Bucureşti (1933-1937), unde şi-a luat licența în 1938, obținând titlul ştiințific de Doctor în Teologie în anul 1943, cu teza doctorală *„Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*“[3].

A fost hirotonit diacon în 1940 şi apoi preot în 1950, fiind ridicat ulterior la rangul de iconom stavrofor (1952).

---

[1] Pr. Asist. Dr. Nicolae Necula, *Părintele Profesor Dr. Ene Branişte la aniversarea a 70 de ani de la naştere*, în „Studii Teologice" XXXV (1983), nr. 7-8, p. 563.

[2] Pentru principalele momente ale vieții şi activității părintelui profesor am folosit: Pr. Gheorghe Gârbea, *Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, Viața şi opera,* Editura Universității din Piteşti, 2008, p. 143-156; Pr. Dr. Nicolae Necula, *In memoriam Preotul Profesor Dr. Ene Branişte,* în „Studii Teologice" XXXVI (1984), nr. 3-4, p. 280-285; *Părintele Profesor Dr. Ene Branişte la aniversarea a 70 de ani de la naştere,* în „Studii Teologice" XXXV (1983), nr. 7-8, p.563-581; Pr. Prof. Univ. Dr. Mircea Păcurariu, *Dicționarul Teologilor Români,* Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996, p. 59-61; Pr. Prof. Dr. Dumitru Radu, *Pr. Prof. Dr. Ene Branişte,* în „Studii Teologice" XXXIV (1982), nr. 1-2, p. 65-67.

[3] Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Explicarea Sfintei Liturghii după Sfântul Nicolae Cabasila*, ed. a II-a, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2011.

În afară de studiile teologice, Ene Branişte a urmat şi cursurile Seminarului pedagogic „Titu Maiorescu" din Bucureşti (1937-1938) şi apoi pe cele de la Facultatea de Litere (secția Limba română, 1945-1947).

Din 18 februarie 1940 s-a căsătorit cu Ecaterina Branişte, născută *Vasile*, profesoară de limba română, licențiată în Teologie şi în Litere, în cadrul Universității Bucureşti.

Soție admirabilă, aceasta i-a oferit, în mod permanent, ajutor devotat soțului ei erudit, creându-i condiții pentru studiu şi cercetare, îmbinând munca didactică cu cea de gospodină ireproşabilă. Nu au avut copii.

După decesul soțului, d-na profesoară a înlesnit, în calitate de colaborator, apariția la Caransebeş, în 2001, *a Dicționarului enciclopedic de cunoştințe religioase.*

După absolvirea facultății, Părintele Ene Braniște a devenit *asistent universitar* la catedra de *Teologie practică* a Facultății de Teologie din Bucureşti, predând cursurile de *Liturgică* şi de *Pastorală* (1938-1950).

A predat, până la sfârşitul vieții, la Facultatea de Teologie din București, fiind promovat la gradul științific de *conferențiar* (1950) şi apoi la cel de *profesor titular* (1950-1982).

Pentru scurte perioade, el a îndeplinit funcțiile de *prorector* (ianuarie 1970-iulie 1971) şi apoi de *rector* al Institutului (1980-1982).

În calitatea sa de profesor, Părintele Braniște a reprezentat Biserica Ortodoxă Română peste hotare, făcând parte din delegații sau participând personal la diferite manifestări ecumenice.

În ianuarie 1969, împreună cu Pr. Prof. Dumitru Stăniloae, a mers în Anglia, în cadrul schimbului de profesori şi studenți dintre Biserica Ortodoxă Română şi Biserica Angliei, vizitând diferite instituții de învățământ teologic ale Bisericii anglicane şi ținând două conferințe.

În iulie 1970 a reprezentat Biserica Ortodoxă Română la *Simpozionul Catolic-Ortodox de le Regensburg*, care s-a ocupat cu tema Botezului şi Mirungerii, organizat de Conferința

Episcopilor Catolici din R. F. Germania şi Patriarhia de Constantinopol. A ținut două conferințe şi a participat la discuții.

În mai 1972 a făcut parte din delegația Bisericii Ortodoxe Române care a vizitat Biserica Armeană din U.R.S.S., la invitația Patriarhului Veask I, ținând două prelegeri la Institutul Teologic al Bisericii Armene din Ecimiadzin.

Între 28 iunie - 5 iulie 1975 a participat la Conferințele Liturgice Interconfesionale (Semaines liturgiques) organizate la Institutul de Teologie Rusă „Sfântul Serghie“ din Paris, ținând o conferință şi participând la discuții.

În august 1976 a participat la Congresul de Teologie Ortodoxă de la Atena, contribuind cu un comentariu la unul dintre referatele ținute şi având intervenții în discuțiile pe grupe.

În iulie 1977 a participat la Consfătuirea inter-ortodoxă de specialişti, organizată de *Secretariatul Comisiei pregătitoare a Marelui Sinod Ortodox*, la Chambésy, în Elveția, în problema calendarului şi a datei comune a Paştilor, unde a ținut referatul principal şi a luat parte la discuții.

În luna decembrie 1979, el a conferențiat la Facultatea de Teologie Catolică a Universității din Viena, despre Revizuirea Cultului ortodox şi a ținut mai multe seminarii la Catedra de Studii a Bisericilor Răsăritene.

În noiembrie 1980 a conferențiat la diferite centre din Republica Federală Germania şi Austria.

După pensionare, Părintele Braniște a continuat să lucreze ca *profesor consultant* la aceeaşi catedră, în cadrul Institutului Teologic Universitar din Bucureşti.

Profesorul Ene Branişte a îndeplinit şi funcții în administrația patriarhală, cum ar fi cea de *vicepreşedinte* al Comisiei de Pictură a Patriarhiei Române (1968-1983), pentru un timp a fost *membru cleric* al Adunării Eparhiale şi al Consiliului Eparhial al Arhiepiscopiei Bucureştilor, precum şi *membru* în Comitetul tehnic al Institutului Biblic şi de Misiune.

Părintele Profesor Dr. Ene Braniste a trecut la cele veşnice în ziua de 18 martie 1984, în

municipiul Bucureşti, fiind înmormântat la Cimitirul Bellu.

I. 2 Familia

Născut în com. Suseni, jud. Argeş, Ene Branişte vine pe lume în familia distinsului dascăl (învăţător) Marin Branişte (1886-1955).

Părintele său, născut la 15 august 1886 în satul Pârvu Roşu, aparţinând comunei Broşteni, din judeţul Argeş, provenea dintr-o familie de ţărani truditori ai gliei străbune, cu o modestă situaţie materială, fiind al optulea copil din cei nouă născuţi în familie. Tatăl său se numea Dumitru Zamfira.

În familia ţăranului Dumitru Zamfira s-a produs o situaţie dramatică, prin decesul timpuriu al primilor şapte copii, băieţi şi fete, morţi la vârsta copilăriei sau a primei tinereţi.

Această situaţie l-a marcat pentru toată viaţa, aşa cum a consemnat învăţătorul Marin Branişte în memoriile sale, pe care le cităm în continuare:

„Copilăria mea a fost foarte zbuciumată, eu împreună cu un frate mai mic, rămânând singurii în viaţă, după ce alţi şapte copii – fraţi şi surori, mai mari decât mine, au răposat, unii fiind flăcăi şi fete mari. Părinţii, îndureraţi de cele întâmplări, mai cu seamă biata mamă, Dumnezeu s-o ierte!, mi-au insuflat în inimă o duioşie şi o milă, care mă răneau la orice suferinţă a oricăruia din jurul meu“[4].

În această suferinţă şi cu această stare sufletească a urmat cursurile şcolii primare, din satul natal, în anii 1895-1901, la iubitul şi admirabilul său dascăl, M. Ghiţulescu, care i-a schimbat numele de familie din *Zamfira* în *Branişte*, nume pe care l-a purtat tot restul vieţii.

Cu îndemnul şi la insistenţele dascălului M. Ghiţulescu, alături de marea lui dragoste pentru şcoală şi cu susţinerea iubitoarei sale mame,

---

[4] Pr. Gheorghe Gârbea, op. cit., p. 144.

merge la Şcoala normală „Carol I“ din Câmpulung-Muscel.

Ca absolvent al *Şcolii normale* din Câmpulung-Muscel este numit *învățător* la Şcoala primară din comuna Dobroieşti, județul Teleorman (1907-1909).

Pe parcurs se transferă la şcoala din comuna Ioneşti, județul Argeş (1909-1910) şi apoi, în 1910, în comuna Suseni-Argeş, unde va funcționa neîntrerupt (cu excepția participării la luptele primului război mondial) până la pensionare (1938).

Aici, la Suseni, se căsătoreşte, în 1908, cu Anica Tănăsescu (1890-1967). După căsătorie, Marin Branişte şi soția sa vor întemeia o gospodărie frumoasă, construind şi amenajând casă, acareturile necesare gospodăriei, grădină cu pomi, semănături şi fânețe, în care îşi vor petrece căsnicia, vor creşte numeroşii lor copii şi, în final, îşi vor sfârşi viața.

În paralel cu activitatea profesională, învățătorul Marin D. Branişte a îndeplinit obligațiile serviciului militar.

A fost recrutat în 1907 şi a fost încorporat în Regimentul 4 Argeş, din Piteşti, între anii 1907-1910, iar în anul 1913 a luat parte la Campania din Bulgaria, în timpul celui de-al doilea război balcanic, la care a participat şi România şi care s-a încheiat cu pacea de la Bucureşti din august 1913.

A urmat cursurile şcolii de ofițeri de infanterie (de rezervă) de la Bucureşti, în 1915, după care a fost avansat la gradul de *sublocotenent de rezervă.*

A fost avansat, mai apoi, la gradul de *locotenent*, iar în 1917, din cauza condițiilor grele de război, s-a îmbolnăvit de tifos exantematic.

Carantina şi tratarea dificilă a bolii a durat câteva luni. După însănătoşire intră din nou în luptă, până în ziua de 17 mai 1918, când, după doi ani de concentrare şi lupte grele duse pe fronturile din Dobrogea şi Moldova, e demobilizat şi se întoarce acasă, la familie şi şcoală.

Pentru participarea şi împlinirea eroică a sarcinilor militare în timpul războiului din 1916-

1918, locotenentul Marin Branişte a fost decorat cu ordinele militare „Dunărea“ şi „Victoria“.

Întors acasă la Suseni-Argeş, reia ocupaţiile familiale şi activităţile privind şcoala şi îndeletnicirile sociale.

În perioada 1920-1930 s-au ridicat zeci de intelectuali dintre fiii satului, care au fost şcolarizaţi şi educaţi de el.

Aceștia au devenit învățători, ofițeri, magistrați, care, răspândiți în diferite colțuri ale țării, s-au distins prin înaltul lor profesionalism în funcțiile pe care le-au ocupat. Printre elevii săi se numără şi fiul său, preotul, profesor universitar, Dr. Ene Branişte.

Împreună şi în bună înțelegere cu soția sa Aurica, Marin D. Branişte s-a străduit, până la sacrificiu, să crească, să educe şi să pregătească pentru viață, pe cei nouă copii rămaşi dintre cei unsprezece născuți.

Truda şi greutățile înfruntate pentru realizarea acestui scop au fost enorme. Pentru că, perioade de mulți ani la rând, cei doi au avut de condus, îngrijit şi susținut în acelaşi timp 2, 3 sau chiar 4 copii la şcoli secundare şi superioare, alături de alții, care urmau şcoala primară din sat.

În notele sale autobiografice, Marin D. Branişte consemna referitor la creşterea copiilor:

„Am căutat, împreună cu soția mea, ca rând pe rând, când copiilor noştri le-a venit timpul, după terminarea cursurilor primare la şcoala din comuna natală, să le dau o instrucție şi educație mai aleasă la şcoli secundare şi, apoi, mai sus, la Universitate. Cheltuielile au fost mari, se înțelege, dar nu ne dădeam îndărăt, având dorința şi dragostea ca toți să ajungă oameni bine instruiți, folositori lor şi țării“[5].

Se cuvine să aruncăm o privire şi asupra vlăstarelor ce au răsărit în această familiei binecuvântată de Dumnezeu. Adică asupra fraților şi a surorilor părintelui profesor Ene Branşte. Căci imperativul părinților lor a fost acela de *a-i crește* şi de *a-i educa* în spirit creştin, ca viitori *fii ai neamului*:

---

[5] Pr. Gheorghe Gârbea, op. cit., p. 150-151.

1. Florica Branişte (1908-1912): absolventă a Şcolii normale de fete (Piteşti, 1927), învăţătoare în comuna Oarja, judeţul Argeş. Ea a crescut 5 copii, împreună cu soţul ei, Pr. I. Burcea.

2. Dumitru Branişte (1911-1985): absolvent al Liceului I.C. Brătianu din Piteşti (1928-1931), referent tehnic la întreprinderea de electricitate Bucureşti şi Piteşti, pensionat în 1973, căsătorit şi stabilit în comuna Suseni, judeţul Argeş. A crescut 7 copii.

3. Marin Branişte (1915-1996): licenţiat şi Doctor în Teologie, preot paroh la Biserica „Sfântul Nicolae" din Slatina (1942-1944) şi la Biserica Domnească „Sfântul Gheorghe" din Piteşti (1944-1974).

Biserica Domnească din Piteşti este monument istoric şi a fost restaurată sub păstorirea sa de către Comisia monumentelor istorice, între anii 1963-1968. Dar a fost şi paroh al diasporei româneşti din Viena (1974-1993).

A publicat numeroase studii şi articole în ţară şi străinătate privitoare la literatura teologică şi trecutul istoric al Ţărilor Române. A crescut 3 copii, împreună cu soţia sa, Claudia Branişte.

4. Emanoil Branişte (1919-2002): licenţiat al Facultăţii de Teologie din Bucureşti (1939) şi al Seminarului Pedagogic Universitar „Titu Maiorescu" din Bucureşti şi diacon la Catedrala episcopală din Curtea de Argeş (1943-1949).

Profesor de limba latină la Seminarul din Curtea de Argeş (1946-1949), preot la Biserica „Maica Precista" din Piteşti (1949-1964) şi la Biserica „Sfântul Ilie" (1964-1999), membru deputat al Adunării Eparhiale Argeş şi reprezentant al acesteia în *Adunarea Naţională Bisericească.*

Împreună cu devotata lui soţie, Domnica Branişte, a crescut 3 copii, între care şi inginerul agronom Dr. Nicolae Branişte, cercetător la Institutul de pomicultură Mărăcineni, membru corespondent al Academiei Române de studii agricole.

5. Dumitra Branişte (1921-1999): absolventă a Şcolii profesionale de fete (1928-

1934), căsătorită *Dinescu*, laborantă la Institutul Pedagogic din Piteşti, mamă a 4 copii.

6. Constantin Branişte (1924-2006), absolvent al Liceului Militar „D. A. Sturdza” din Craiova (1936-1944), al Şcolii militare de ofiţeri de artilerie din Piteşti(1944-1946) şi al Academiei Generale de înalte studii militare din Bucureşti (1960-1965).

Profesor la Liceul Militar din Breaza (1949-1951), trecut în rezervă cu gradul de *colonel* (1966), inspector financiar în cadrul Primăriei generale Bucureşti şi Director al Administraţiei financiare a sectorului 6 Bucureşti.

7. Emilian Branişte (1926-2005): absolvent al Seminarului Central din Bucureşti (1933-1942). A urmat cursurile Facultăţii de Teologie din Bucureşti (1942-1945), după care a trecut în munca de contabilitate economică financiară, până la pensionarea sa, în 1984, de la centrul de perfecţionare a cadrelor din Bucureşti. A crescut, împreună cu soţia sa, profesoara Amalia Branişte, un copil, pe inginerul Cristian Mihai Branişte, specialist în tehnica echipamentelor din industria aeronautică.

Până la apusul vieţii, învăţătorul pensionar Marin D. Branişte şi excepţionala-i soţie, Aurica M. D. Branişte, au primit din partea celor aproape 50 de descendenţi ai lor (copii, nepoţi şi strănepoţi), mulţumiri şi omagii.

Aceştia, deşi răspândiţi în diverse colţuri ale ţării, se reuneau periodic la vatra părintească, aducând celor doi bucuria revederii şi sentimentul de împlinire.

În finalul notelor sale autobiografice, învăţătorul Marin D. Branişte, din Suseni-Argeş, a consemnat principiile care l-au călăuzit de-a lungul întregii şi zbuciumatei sale vieţi:

„Am trăit şi am muncit cinstit, în bună înţelegere cu soţia mea şi având cu mine întotdeauna frica de Dumnezeu şi respectul pentru orice om, de la copil până la bătrân“[6].

---

[6] Pr. Gheorghe Gârbea, op. cit., p. 154-155.

II. Opera Părintelui Profesor Ene Branişte

Opera ilustrului profesor al şcolii teologice româneşti poate fi urmărită pe parcursul mai multor decenii, având o structură variată.

Pentru că părintele profesor a urmărit să trateze problemele apărute în slujirea liturgică românească, venind mereu cu precizări, care au adus la lumină tradiția slujirii Bisericii Ortodoxe, dovedindu-se, de multe ori, *un adevărat reper* pentru generații întregi de studenți şi de slujitori ai altarelor Bisericii strămoşeşti.

Numeroasele sale studii pot fi citite în revistele teologice consacrate ale Bisericii Ortodoxe Române, în studiile şi comunicările sale ştiințifice, prezentate cu ocazia unor evenimente importante din viața Bisericii, în volumele de o mare valoare în cercetarea liturgică dar şi în cuvintele rostite în calitate de slujitor al amvonului.

Căci opera Părintelui Profesor Ene Branişte prezintă un conținut variat al temelor şi al problematicii abordate[7].

Este un adevărat *îndreptar teologic* şi *liturgic*, pus la dispoziția studentului teolog, a preoților şi a cercetătorului ortodox sau eterodox, care sunt interesați să descopere modelul de trăire şi de slujire autentică a Ortodoxiei.

De asemenea, opera Părintelui Profesor ne prezintă o vastă cultură teologică.

Căci un liturgist de seamă nu poate dezvolta o operă bine fundamentată, fără a cunoaşte rădăcinile adânci ale cultului în învățătura de credință şi în trăirea religioasă creştină, formele lui externe nefiind altceva decât transpunerea în

---

[7] Pe lângă studiile şi articolele amintite, opera ilustrului teolog mai cuprinde şi *multe note bibliografice* şi *recenzii de carte*. A se vedea Pr. Gheorghe Gârbea, op. cit., p. 181-194.
Toate acestea vin, prin precizările şi analizele sale pline de acrivie, în ajutorul celor care sunt interesați, să descopere un punct de vedere avizat la probleme teologice punctuale. Căci punctele sale de vedere, cel mai adesea, nu sunt unele *subiectiviste* ci reprezintă *punctul de vedere al teologiei româneşti*.

practică a unor idei dogmatice şi de viaţă morală[8].

II.1 Studii de Liturgică[9]

1. *Controversa asupra necesităţii epiclezei euharistice după Nicolae Cabasila* în *„Studii Teologice”* (1938-1939), p.107-208.
2. *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila,* Teză de Doctorat în Teologie, Bucureşti, 1943, XVI + 238 p.
3. *Tâlcuirea Dumnezeieştii Liturghii de Nicolae Cabasila,* cu traducere din greceşte şi studiu introductiv, Editura Institutului Biblic, Bucureşti, 1946, VIII + 148p.
4. *Observaţiuni şi propuneri pentru o nouă ediţie a Liturghierului românesc. Contribuţie la problema revizuirii cărţilor noastre de ritual* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXIII (1946), nr 4-6, p.194-217 şi nr. 7-9, p. 333-351 (şi extras 62 p.);
5. *Vinerea Patimilor la Ierusalim, în veacul al patrulea* în *„Păstorul ortodox”*, nr. 1.12, Piteşti, 1947, p. 47-53.
6. *Participarea la Liturghie şi metode pentru realizarea ei* în *„Studii Teologice”* I (1949), nr. *, p. 567-587.
7. *Uniformitatea în săvârşirea serviciilor divine* în *„Studii Teologice”* I (1949), nr 9-10, p. 781-813 (şi extras 36 p.).
8. *Teologia icoanelor* în *„Studii Teologice”*, IV (1952), nr. 3-4, p. 175-201.
9. *Idei, principii şi preocupări sociale în cultul Bisericii Ortodoxe* în *„Studii Teologice”* IV (1952), nr.7-8, p. 432-458.

---

[8] Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Liturgica generală,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985, p. 12.

[9] Pentru bibliografia Părintelui Profesor Ene Branişte am urmat prezentarea, structurată tematic, din Pr. Gheorghe Gârbea, op. cit., p. 156-196. De asemenea am folosit şi reperele bibliografice indicate de Pr. Prof. Mircea Păcurariu în *Dicţionarul Teologilor Români.*

10. *Despre inovații în săvârşirea serviciilor divine* în „Studii Teologice" V (1953), nr.3-4, p. 279-303.

11. *Rolul Athosului în istoria cultului ortodox* în *„Ortodoxia"* V (1953), nr 2, p. 220-237.

12. *Cultul Ortodox ca mijloc de propovăduire a dreptei credințe, a dragostei, a păcii şi a bunei înțelegeri între oameni* în *„Studii Teologice"* V (1953), nr. 9-10, p. 626-642.

13. *Schisma şi cultul creştin* în *„Ortodoxia"*, VI (1954), nr. 2-3, p. 260-299.

14. *Temeiuri biblice şi tradiționale pentru cântarea în comun a credincioşilor* în *„Studii Teologice"* V (1954), nr.1-2, p.17-38.

15. *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe* în *„Ortodoxia"* VII (1955), nr. 2, p.181-216.

16. *Cu privire la slujba în sobor* în *„Mitropolia Olteniei"* VII (1955), nr. 1-2, p. 19-28.

17. *Unitate şi varietate în cultul liturgic al Bisericii Ortodoxe Autocefale* în *„Studii Teologice"*, VII (1955), nr. 7-8, p. 423-444.

18. *Îndrumări tipiconale şi liturgice pe anul 1955* în *„Glasul Bisericii"* XIV (1955), nr. 3-4.

19. *Litia. Studiu comparativ al rânduielii ei în diferitele liturghiere ortodoxe şi manuale de tipic* în *„Studii Teologice"* VIII (1956), nr. 5-6, p. 376-388.

20. *Câteva lămuriri în legătură cu vremea săvârşirii Utreniei Sâmbetei celei mari; Sâmbătă dimineața ori vineri seara?* în *„Mitropolia Banatului"* VI (1956), nr. 4-6.

21. *Rolul Botezului, al Mirungerii şi al Sfintei Euharistii în viața creştină, după Nicolae Cabasila* în *„Glasul Bisericii"* XVI (1956), nr. 2, p. 551-556.

22. *Liturghiile romano-catolice în comparație cu cele ortodoxe* în *„Ortodoxia"* IX (1957), nr.1, p. 119-137.

23. *Slujba Sfântului Calinic de la Cernica, episcopul Râmnicului Noului Severin* (în colaborare cu Î.P.S. Efrem Enăceanu), în vol. *Viața şi slujba Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica*, Bucureşti, 1957, p.41-73.

24. *Sfinții Trei Ierarhi în cultul creştin* în *„Biserica Ortodoxă Română"* LXXVI (1958), nr 1-2, p. 171-193.

25. *Liturghierul slavon tipărit de Macarie la 1508* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXVI (1958), nr 10-11, p.1038-1068.

26. *Liturghia Darurilor mai înainte sfinţite* în *„Studii Teologice”* X (1958), nr. 3-4, p.176-192.

27. *Contribuţii în problema uniformizării cultului liturgic. Deosebiri de practică şi tipic în slujba Vecerniei* în *„Mitropolia Moldovei şi Sucevei”* XIV (1958), nr. 11-12, p. 887-891.

28. *O nouă liturghie întrebuinţată de ortodocşii apuseni: Liturghia după Sfântul Gherman al Parisului sau Liturghia de rit galican* în *„Ortodoxia”*, XI (1959), nr. 1.

29. *Deosebiri interconfesionale cu privire la Sfintele Taine* în *„Ortodoxia”* XI (1959), nr. 4, p. 499-517.

30. *Din înţelepciunea şi experienţa duhovnicilor de odinioară* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXVIII (1960), nr.1-2, p. 141-16.

31. *Rânduiala slujbei în sobor cu preoţi, fără diacon, „Biserica Ortodoxă Română”* LXXVIII (1960), nr. 3-4, p. 218-257.

32. *Iconografia creştină ca disciplină de studiu şi de cercetare. Obiectul, scopul şi importanţa ei, discipline înrudite şi auxiliare, literatura ei principală* în *„Studii Teologice”* XIV (1962), nr. 5-6, p. 328-349.

33. *Anul bisericesc liturgic şi subdiviziunile lui* în *„Glasul Bisericii”* XXII (1962), nr. 11-12, p. 1087-1096.

34. *Uniformizarea tipicului şi a textelor liturgice în cult şi în săvârşirea Tainelor în „Ortodoxia”* XV (1963), nr. 2, p. 216-244.

35. *Zilele pentru pomenirea generală a morţilor din cursul anului bisericesc* în *„Mitropolia Olteniei”*, XV (1963), nr.7-8, p. 536-545.

36. *Originea, instituirea şi dezvoltarea cultului creştin* în *„Studii Teologice”* XV (1963) nr.3.

37. *Posturile din cursul anului bisericesc* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXXII (1964), nr.1-2, p.120-138.

38. *Scurte lămuriri asupra Sfintei Liturghii* în *„Mitropolia Banatului”* XIV(1964), nr. 4.

39. Sfântul *Ambrozie al Milanului, De mysteriis (Despre Sfintele Taine*), traducere în limba română în colaborare cu Prof. Gh. Voiusa, în *„Studii Teologice”* XVII (1965), nr. 5-6, p. 286-302.

40. *Sfântul Ambrozie al Milanului, De Sacramentis (Despre Sfintele Taine), cu traducere în limba română şi* studiu introductiv, în *„Studii Teologice”* XIX (1967), nr. 9-10, p. 565-599.

41. *Cultul Bisericilor creştine vechi din Orient. Liturghia riturilor orientale* în *„Ortodoxia”* XVII (1965), nr. l, p. 85-131.

42. *Câteva cuvinte despre lungimea slujbelor sfinte ortodoxe* în calendarul ortodox *„Credința”* pe anul 1966, Almanahul Eparhiei misionare ortodoxe române în America, Detroit-Michigan, p. 51-57. Retipărit, cu adăugiri şi aparat critic, în *„Glasul Bisericii”* XXVI (1966), nr.1-2, p. 49-56.

43. *Rit, ritual, ritualism. Contribuție teologică la lămurirea unor termeni din vocabularul liturgic* în *„Studii Teologice”* XVIII (1966), nr.5-6, p. 255-260.

44. *Istoria şi explicarea slujbei Vecerniei* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXXIV (1966), nr. 5.

45. *Câteva cuvinte despre Miridele (Părticelele) speciale scoase la Proscomidie pentru felurile scopuri* în *„Glasul Bisericii”* XXVII (1967), nr. 5-6, p. 495-497.

46. *Istoria şi explicarea slujbei Vecerniei* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXXIV(1966), nr. 5-6, p. 513-532.

47. *Cultul bisericilor creştine din Orient. Liturghiile riturilor orientale* în *„Ortodoxia”*, XVIII (1966), nr.1, p. 85-131.

48. *Cultul bisericilor vechi catolice în comparație cu cel ortodox şi cu cel catolic*, în *„Ortodoxia”* XX (1968), nr.1 p. 26-61.

49. *Preocupări şi studii de Liturgică şi de istoria artei bisericeşti* în *„Studii Teologice”* XX (1968), nr. l, p. 26-61.

50. *Cărți de cult tipărite între 1948-1968* în *„Studii Teologice”* XX (1968), nr. l, p. 26-61.

51. *Reguli tipiconale pentru sărbătorirea Sfântului Gheorghe* în *„Mitropolia Banatului”* XVIII (1968), nr. 4-8, p. 291-306 şi nr. 7-8, p. 450-456.

52. *Probleme de actualitate ale Bisericilor de azi: dezvoltare (evoluție) şi revizuire (adaptare) în cult din punct de vedere ortodox* în *„Ortodoxia”* XX (1969), nr. 2, p. 197-215.

53. *Explicarea botezului în „Catehezele baptismale“ ale Sfântului Ioan Gură de Aur* în *„Studii Teologice”* XXII (1970), nr 7-8, p. 509-527.

54. *Serviciul Litiei, în „Biserica Ortodoxă Română”*, nr. 11-12, p. 1233-1245.

55. *Literatura liturgică în teologia românească*, în *„Biserica Ortodoxă Română”*, LXXXIX (1971), nr.1-2, p.121-134.

56. *Slujba utreniei. Istoric şi explicare*, în *„Studii Teologice”* XXIV (1972), nr .1-2, p. 70-89.

57. *Programul iconografic al bisericilor ortodoxe. Îndrumări pentru zugravii de la biserici*, în *„Biserica Ortodoxă Română”* CII (1974), nr.5-6, p. 730-771 (şi extras).

58. *Martiri şi sfinți pe pământul Dobrogei de azi* în volumul *„De la Dunăre la Mare”. Mărturii istorice şi monumente de artă creştină*, Galați, 1977 şi 1979, p. 34-62.

59. *Cum se sărbătorea Naşterea Domnului la Ierusalim în veacul al IV-lea*, în colaborare cu Pr. Marin Branişte, în *„Telegraful român”*, 15 decembrie 1979.

60. *Liturgica specială pentru Institutele Teologice*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune, Bucureşti, 1980.

61. *Sfântul Vasile cel Mare în cultul creştin*, în vol. *„Sfântul Vasile cel Mare. Închinare la 1600 de ani de la săvârşirea sa*, Bucureşti, 1980, p. 238-264.

62. *Pe calea unității generale creştine în serbarea Sfintelor Paşti* în *„Telegraful român”* 128 (1 şi 15 aprilie 1980), nr. 13-14, Sibiu, p. 6-7.

63. *Cinstirea Maicii Domnului în cultul ortodox şi formele ei de exprimare* în *„Ortodoxia”*, XXXI (1980), nr. 3, p. 521-533.

64. *Biserică şi Liturghie în opera Mystagogia a Sfântului Maxim Mărturisitorul* în *„Ortodoxia”* XXXII (1981), nr. l, p. 13-22.

65. *Sfinţii mărturisitori şi martiri cinstiţi de strămoşii noştri pe pământul românesc dintre Dunăre şi Mare, în lumina mărturiilor istorice, epigrafice şi arheologice*, în vol. *„Arhiepiscopia Tomisului şi Dunării de Jos în trecut şi astăzi”*, Editura Arhiep. Tomisului şi a Dunării de Jos, Galaţi, 1981, p. 113-128.

66. *Limba Liturghierului românesc, evoluţia şi importanţa ei pentru formarea şi unitatea limbii noastre literare*, în *„Biserica Ortodoxă Română”*, C (1982), nr. 3-4.

67. *Despre Sfântul şi Marele Mir şi Taina Mirungerii. Povăţuiri liturgice şi pastorale* în *„Biserica Ortodoxă Română”* CIV (1978), nr.5-6, p. 530-535.

68. *Despre Sfântul şi Marele Mir* în *„Îndrumător bisericesc*”, 1982, editat de Arhiepiscopia Sibiului, p. 279-283.

69. *Liturgica generală,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985.

II. 2. Studii de Pastorală

1. *Preotul de azi ca liturghisitor. Lipsuri şi scăderi. Cauzele lor. Mijloace de îndreptare* în *„Studii Teologice”* I (1949), nr. 1-2, p. 97-118 şi nr. 3-4, p. 252-266 (şi extras 40 p.).

2. *Viaţa lăuntrică a preotului. Importanţa ei în pastoraţie şi mijloace pentru cultivarea ei* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXIV (1956), nr.1-2, p. 123-138.

3. *Câteva din virtuţile necesare preotului ca păstor şi om* în *„Glasul Bisericii”* XVI (1956), nr. 8-9, p. 473-483.

4. *Sfaturi şi îndrumări pentru duhovnici în vechile cărţi româneşti de învăţătură pentru preoţi,* în *„Mitropolia Olteniei”* VIII (1956), nr. 10-12, p. 612-627.

5. *Datoriile preoţimii la lucrarea de consolidare a reîntregirii Bisericii Ortodoxe Române*

şi mijloacele pentru împlinirea lor în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXIV (1956), nr. 1.

6. *Preotul şi preoția creştină în gândirea şi trăirea Prea Fericitului Patriarh Justinian* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXVI (1958), nr. 5-6, p. 143-146.

7. *Preoții Tăi Doamne se vor îmbrăca întru dreptate (Ps. CXXXI, 9)...Despre viața morală a* preotului în *„Glasul Bisericii”* XVIII(1958), nr. 6-7, p. 531-542.

8. *Din înțelepciunea şi experiența duhovnicilor de odinioară* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXXIII (1965), nr.5-6, p. 485-502.

9. *Preoția şi chipul preotului după Sfânta Scriptură* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXXIII (1965), nr.5-6, p. 483-502.

10. *Legăturile preotului cu credincioşii* în *„Biserica Ortodoxă Română”* XC (1972), nr. 3.

11. *Cuvântul unui preot către frații săi de preoție* în *„Biserica Ortodoxă Română”*, CVIII (1974), nr. 7-8, p. 970-974.

12. *Vocația pentru preoție* în *„Ortodoxia”*, XXX (1979), nr. 2, p. 313-332.

13. *Mijloace şi metode de lucru în activitatea pastorală şi misionară a preoțimii de azi* în *„Biserica Ortodoxă Română”* CI (1981), nr.1-2, p. 47-58.

14. *Viața interioară şi trăirea religioasă a preotului (Pe drumul desăvârşirii)* în *„Biserica Ortodoxă Română”* CI (1981), nr. 7-8, p. 750-759.

II. 3. Studii de Artă creştină

1. *Vechi locaşuri creştine de cult dispărute: Martiriile (Martyria)* în *„Mitropolia Banatului”*, XII (1962), nr. 11-12, p. 696-706.

2. *Iconografia creştină ca disciplină de studiu şi cercetare. Obiectul, scopul şi importanța ei. Discipline înrudite şi auxiliare* în *„Studii Teologice”* XIV (1962), nr. 5-6.

3. *Programul iconografic al bisericilor ortodoxe. Îndrumător pentru zugravii de biserici*, Bucureşti, 1975, p. 51. Extras din *„Biserica Ortodoxă Română”* CVIII (1974), nr. 5.

4. *Mai multă grijă pentru forma arhitectonică a bisericilor ortodoxe* în *„Biserica Ortodoxă Română”* CIII (1979), nr. 9-12, p. 1135-1140.

II. 4. Predici, cuvântări ocazionale, meditații religioase, materiale omiletice şi catehetice

1. *Însemnătatea Sfintei Liturghii pentru viața creştină. Material catehetic şi omiletic pentru explicarea Sfintei Liturghii* în *„Glasul Bisericii”* XI (1951), nr. 1-2, p. 33-36. Retipărit în *„Candela”*, Revista parohiilor ortodoxe române din Țările Scandinave, 1973, nr. 3, p. 4-7.

2. *Cum trebuie să luăm parte la Sfânta Liturghie* în *„Glasul Bisericii”* XI (1951), nr. 4-5.

3. *Predică la Duminica XXXI-a după Rusalii* în *„Glasul Bisericii”* XIV (1954), nr.1-2.

4. *Iisus plânge!* în *„Glasul Bisericii”*, nr. I, p. 57-59.

5. *Predică la Duminica XXX-a după Rusalii*, în *„Glasul Bisericii”* XIV (1954), nr.11-12.

6. *Predică la Duminica a V-a după Paşti (a Samarinencei)* în *„Mitropolia Moldovei şi Sucevei”* XI (1955), nr. 5-6, p. 313-317.

7. *Rugăciune solemnă către Sf. Parascheva* (citită la Iaşi, *cu prilejul solemnităților pentru generalizarea cultului sfintei*) în *„Biserica Ortodoxă Română”* XXIII (1955), nr. 11 şi în *„Mitropolia Moldovei şi Sucevei”* XI (1955), nr.10-12.

8. *Predică la Anul Nou* în *„Glasul Bisericii”* XVI (1956), nr.1-2, p. 13-16.

9. *La Duminica XXVIII-a după Rusalii* în *„Glasul Bisericii”* XVI (1956), nr. 11.

10. *Rugăciune solemnă către Sf. Ierarh losif cel Nou de la Partoş* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXIV (1956), nr. 10-11, p. 922-923 şi în *„Mitropolia Banatului”* VI (1956), nr. 10-12, p.

99-100. Retipărită în *„Apostolat social”,* vol. VI, p. 172-173.

11. *La Duminica XXVIII-a după Rusalii* în *„Glasul Bisericii”* XVII (1957), nr. 10-11.

12. *Cuvânt de îndemn la spovedanie* în *„Glasul Bisericii”* XVIII (1958), nr. 4, p. 320-326.

13. *La Sfântul Dimitrie Basarabov* în *„Glasul Bisericii”* XVIII (1058), nr. 9, p. 819-823.

14. *La Duminica Vameşului şi fariseului* în *„Glasul Bisericii”* XIX (1959), nr. 1-2, p. 15-20.

15. *Preotul Profesor Grigore Cristescu (necrolog)* în *„Glasul Bisericii”* XXII (1961), nr.5-6.

16. *La Praznicul Naşterii Maicii Domnului* în *„Glasul Bisericii”* XXIV (1963), nr.9-10.

17. *Credința prin fapte* în *„Glasul Bisericii”* XXVII (1966), nr. 3-4, p. 209-213.

18. *La Sfântul Dimitrie Basarabov (cel nou)*, în „Glasul Bisericii” XXVII (1966), nr. 9-10, p. 800-804 (în colaborare cu Diac. Prof. N. Nicolaescu).

19. *La Duminica dinaintea Naşterii Domnului* în *„Glasul Bisericii”* XXIX (1968), nr. 11-12.

20. *La Duminica XVIII-a după Rusalii (a Canaanencei)* în *„Glasul Bisericii”* XXVIII (1967) nr. l.

21. *La Duminica vameşului şi a fariseului* în *„Glasul Bisericii”* XXIX (1968), nr. 2.

22. *La o sută de ani de la naşterea Sfântului Calinic Cernicanul* în *„Glasul Bisericii”* XXIX (1968), nr. 3-4, p. 369-376.

23. *Din activitatea Sf. Calinic Cernicanul, episcopul Râmnicului – Noului Severin (1850-1868), în perioada Unirii Principatelor* în *„Glasul Bisericii”* XXIX (1968), nr. 11.

24. *Aspecte şi momente din activitatea Sfântului Ierarh Calinic de la Cernica* în *„Glasul Bisericii”* XXX (1969), nr.1-2, p. 61-73.

25. *La Duminica a V-a după Rusalii* în *„Glasul Bisericii”* XXX (1969), nr. 5-6, p. 510-514.

26. *La Duminica XXVI-a după Rusalii* în *„Glasul Bisericii”* XXX (1969), nr. 11-12.

27. *La Duminica XXVI-a după Rusalii* în *„Glasul Bisericii”* XXXI (1970), nr. 5-6.

28. *La Duminica a III-a din post* în *„Glasul Bisericii”* XXXIII (1972), nr. 3-4, p. 257-260.

29. *Predică la Duminica XXIV-a după Rusalii. Mântuitorul Hristos – învierea şi viaţa. Cum trebuie să privim moartea* în *„Glasul Bisericii”* XXXIV (1973), nr. 9-10, p. 864-868.

30. *La Duminica a II-a din postul Mare* în *„Glasul Bisericii”* XXXV (1974), nr. 3-4.

31. *Preotul Profesor Petre Vintilescu* (necrolog) în *„Studii Teologice”* XXVI (1974), nr. 7-8, p. 592-598.

32. *Gânduri despre viaţă, moarte şi nemurire în lumina Sfintei Scripturi* în *„Almanahul Parohiei Ortodoxe Române din Viena”*, 1975, p. 62-68.

33. *Predică la Sf. Ierarh Calinic Cernicanul* în *„Glasul Bisericii”* XXXVII (1976), nr. 3-4.

34. *Predică la Duminica XXIX-a după Rusalii (a leproşilor). Despre recunoştinţă* în *„Glasul Bisericii”* XXXVIII (1977), nr. 1-3, p. 72-77.

35. *La Sfânta Treime* în *„Glasul Bisericii”* XXXIX (1978), nr. 5-6, p. 472-476.

36. *Cuvânt de învăţătură la Sfinţirea Marelui Mir* în *„Mitropolia Olteniei”* XXX (1978) nr. 7.

37. *Predică la înălţarea Sfintei Cruci* în „Glasul Bisericii” XXXIX (1978), nr. 9-12, p. 992-996.

II. 5. Studii de teologie cu conţinut variat

1. *Bossuet, Sermon sur la mort* (part. II), traducere în limba română în *„Seminarium”,* nr. 3-6/1931.

2. *Sfinţirea vieţii noastre* în *„Tinerimea creştină”*, 1938, nr. 3, p. 7-8.

3. *Manual de religie pentru clasa 1 a şcoalelor de ucenici şi ucenice*, Editura Institutului Biblic, Bucureşti, 1933 (în colaborare cu Pr. I. Hurduc şi Prof. Ecaterina Branişte).

4. *Manuale de religie pentru clasele II, III şi IV a şcoalelor de ucenici şi ucenice,* Editura Institutului Biblic, Bucureşti, 1943 (în colaborare cu Prof. Ecaterina Branişte).

5. *Gânduri din opera poetică a Sf. Grigore de Nazianz (traducere în limba română în versuri*

albe), în *„Glasul Bisericii”* VI (1946), nr. 4, p. 109-111.

6. *Învățăminte din predica patristică pentru predica* de *azi. Însemnări pe marginea unei cărți* în *„Biserica Ortodoxă Română”* XXV (1947), nr. l.

7. *Învățătura de credință creştină ortodoxă, tipărită cu aprobarea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române*, Bucureşti, 1952, p. 154-342 (partea privitoare la cultul ortodox, în colaborare cu Î.P.S. Mitropolit Tit Simedrea).

8. *Utrenierul. Cântările Utreniei de duminică dimineața ale celor opt glasuri bisericeşti, urmate de svetilne şi doxologii mari (Anastasimatarul uniformizat, vol. II)*, Bucureşti, 1954, 4 + 575 p. (în colaborare cu Conf. N. Lungu şi Pr. Gr. Costea).

9. *Catavasier (Octoih mic),* tipărit cu aprobarea Sf. Sinod al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1959, 303 p., retipărit, cu îndreptări şi adaosuri, în 1970 şi 1980.

10. *Cântările Sfintei Liturghii şi Podobiile celor opt glasuri*, Bucureşti, 1960 (în colaborare).

11. *Contribuții la istoria literaturii teologice bizantine: Nicolae Cabasila, Despre viața în Hristos* în *„Studii Teologice”* XII (1960), nr.1-2, p. 13-25.

12. *Cântările din slujbele Sfintelor Taine şi ale ierurgiilor principale* în *„Studii Teologice”* XVI (1964), nr.1-2, p. 1-122 (în claborae cu Conf. N. Lungu şi Prof. Chiril Popescu).

13. *Evanghelistarul cu tabelele pascale, de la sfârşitul Sfintei Evanghelii*, Bucureşti, 1964, p. 363-421.

14. *Cântările din slujba Sfintelor Paşti* în *„Studii Teologice”* XVIII (1966), nr. 1-2.

15. *Biserica Monofizită Coptă* în *„Glasul Bisericii”* XIX (1967), nr. 9-10, p. 942-966.

16. *Biserica Greciei* în *„Ortodoxia”* XIX (1967), nr. 2, p. 302-308.

17. *Din învățătura de Tipic a lui Marcu, cel ce a fost igumen al Mănăstirii Sf. Sava şi mai pe urmă episcop...(Capetele Iui Marcu)* în *Triod*, ed. a 7-a, Bucureşti, 1970.

18. *Slujba Învierii pentru întreaga Săptămână Luminată,* Bucureşti, 1971, 146 p. (diortosire); ed. a II-a, Bucureşti, 1976.

19. *Penticostar,* ed. a VI-a, Bucureşti, 1973 (diortosire).

20. *Octoih mare, care cuprinde cântările învierii pentru toate zilele săptămânii pe cele opt glasuri bisericeşti*, ed. a VI-a, Bucureşti, 1975 (diortosire).

21. *Carte de cântări bisericeşti pentru credincioşii creştini ortodocşi*, Bucureşti, 1975 (în colab. cu N. Lungu).

22. *Tipic bisericesc*, Bucureşti, 1976, p. 1-114.

23. *Îndrumări către preoţi privitoare la datoria de a predica* în *„Mitropolia Olteniei”* XXXIX (1977), nr. 7-9, p. 539-554.

24. *Traduceri româneşti din scrierile omiletice ale Sfântului Vasile cel Mare* în *„Mitropolia Banatului”* XXIX (1979), nr. 4-6, p. 397-404.

25. *Liturghierul*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980.

26. *Cântările Penticostarului,* Bucureşti, 1980 (în colaborare).

27. *Dicţionar enciclopedic de cunoştinţe religioase*, în colaborare cu Ecaterina Branişte, Editura diecezană, Caransebeş, 2001.

II. 6. Cuvântări, cronici, reportaje

1. *Decada cărţii. Gânduri şi însemnări despre cărţi şi citit* în *„Glasul Bisericii”* XVI (1956), nr. 12, p. 725-732.

2. *La moartea lui Mihail Sadoveanu* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXIX (1961), nr. 11.

3. *Deschiderea cursurilor de îndrumare a clerului, seria 38-a,* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXX (1962), nr. 3-4, 263-269.

4. *Moartea şi înmormântarea arhiepiscopului Teoclitos al Atenei şi a toată Grecia* în *„Biserica

Ortodoxă Română” LXXX (1962), nr. 3-4, p. 311-314.

5. *La a XV-a aniversare a Republicii* în *„Glasul Bisericii”* XXII (1962), nr. 11-12, p. 1082-1086.

6. *Festivitatea de la Institutul teologic din Bucureşti pentru împlinirea a 15 ani de arhipăstorire a Prea Fericitului Patriah Justinian* în *„Glasul Bisericii”* XXIII (1963), nr. 5.

7. *Unitatea creştină şi pacea lumii. Pentru colaborarea între Consiliul Mondial al Bisericilor şi Conferința Creştină pentru Pace* în *„Ortodoxia”* XV (1964), nr. 1.

8. *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală pentru seria a 38-a de preoți* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXII (1964), nr. 3-4, p. 241-243.

9. *Sfințirea Sfântului şi Marelui Mir* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXXIII (1965), nr. 3-4.

10. *Sfințirea Bisericii din Rodna* în *„Mitropolia Ardealului”* X (1965), nr. 7-8.

11. *Deschiderea cursurilor de îndrumare misionară şi pastorală pentru seria de preoți* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXXVI (1968), nr. 9-10, p. 1037-1040.

12. *Vizitarea Bisericii Anglicane de către preoții profesori Dumitru Stăniloae şi Ene Branişte*, în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXXVII (1969), nr. 1-2, p. 139-144.

13. *Un eveniment de seamă în viața Bisericii Bulgare: adaptarea calendarului îndreptat* în *„Glasul Bisericii”* XXVIII (1969), nr. 5-6, p. 543-550.

14. *Biserica din Parohia Şerban Vodă* în *„Glasul Bisericii”* XXIX (1970), nr. 5-6.

15. *Activitatea Bisericii Ortodoxe Române în întruniri inter-creştine. Al doilea Simpozion Ecumenic de la Regensburg*, 18-24 iulie 1970, nr. 7-8, p. 674-677.

16. *Deschiderea cursurilor de îndrumare pastorală şi misionară, pentru a 57-a serie de preoți de la Centrul de îndrumare de la Curtea de Argeş* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXXVIII (1970), nr. 7-8, p. 762-763.

17. *Vizita făcută Bisericii Armene din U.R.S.S. de către o delegație a Bisericii Ortodoxe Române* în *„Biserica Ortodoxă Română”* CX (1972), nr. 5- 6, p. 498-504.

18. *Pr. Prof. Petre Vintilescu* în *„Biserica Ortodoxă Română”* CVI (1974), nr. 5-6.

19. *Tradiția și tradițiile, de Mitropolitul Atenagora de Eleas* în *„Studii Teologice”* XVI (1964), nr. 3-4, p. 159-171 (traducere din greacă).

20. *90 de ani de la recunoașterea autocefaliei Bisericii Ortodoxe Române și 150 de ani de la înființarea Patriarhiei Române* în *„Glasul Bisericii”* XXXIV (1975), nr. 11-12.

21. *Prefață* la *„Îndreptar ortodox”,* Arhiepiscopia Sibiului, Sibiu, 1975, p. 5-8.

22. *Tiparul și cartea bisericească în cei 50 de ani de patriarhat (1925-1975)* în „Biserica Ortodoxă Română” CVII (1975), nr. 11-12, p. 1421-1452.

23. *Răscoala din 1907 reflectată în literatura epocii* în „Studii Teologice” XXIX (1977), nr. 3.

24. *Din amintirile unui dascăl de teologie. Smerit omagiu pentru Patriarhul defunct/ Justinian Marina), în „Glasul Bisericii”* XXXVI (1977), nr. 4, p. 265-275.

25. *La centenarul Institutului teologic universitar din București* (semnat *Redacția*) în *„Studii Teologice”* XXXIII (1981), nr. 7-10, p. 485-488.

26. *Cuvânt la centenarul Institutului teologice universitar din București* (2 nov. 1981) în „Studii Teologice” XXXIV (1982), nr. 3-4, p. 289-298.

27. *Centenarul Institutului teologic universitar din București (1881-1981)* în *„Almanahul Parohiei ortodoxe române din Viena”*, 1982-1983, p. 110- 112.

II. 7. Studii și conferințe tipărite în străinătate

1. *Der orthodoxe Gottesdienst in der Welt von heute. Gedanken eines rumänischen orthodoxen Theologen* (Cultul ortodox în lumea de azi. Opinii

ale unui teolog ortodox român), Sonderdruck aus Wegzeichen Wuzburg, 1971.

2. Le deroulement de l'office de l'initiation dans les Eglises de rite byzantin et son interpretation, Sonderdruck aus stkirchliche Studien, Wurzburg, Hezt 2-3/1971.

3. *L'assemblee liturgique decrite dans les „Constitutions Apostoliques" et les differentes fonctions dans son cadre,* Roma (Edizioni Liturgiche), 1977. Tirage â part du volume *„L'Assemblee liturgique et les differents roles dans l'assemble",* Conferences Saint Serge XXIII-e Semaine d'Etudes liturgiques, Paris, 28 juin - 1-er juillet, 1976, Roma, 1977, p. 93-130.

4. *Liturgireform in der Orthodoxen Kirche:* Ihre Notwendigkeit, ihre Grenzen und ihre Ausichten auf Verwirglichung, Sonderdruck aus Ostkirchliche Studien (Wurzburg), 27 Band, Heft 2/3 sept. 1978, nr. 128-142.

5. *Le cite byzantin comme expression de la foi orthodoxe,* Roma, 1979. Tirage â part du volume *„La liturgie expression de la foi"*. Conferences Saint Serge XXVI-e. Semaine d'etudes liturgique, Paris, 27-30 juin 1978, editees par A. M. Triacca, Roma (Edizioni Liturgiche), 1979, p. 75-88.

6. *Eglise et Liturgic dans „Mystagogie" de Saint Maxime le Confesseur,* extrait du volume *„L'Eglise dans la liturgie"*. Conferences Saint Serge XXVI-e. Semaine d'etudes liturgiques, Paris, 26-29 juin, editees par A. M. Triacca el A. Pistoia, Roma (Edizioni Liturgiche), 1980, p. 67-79.

7. *La question d'une celebration commune des Pâques.* Breve etude historique et canonique de la question (referat prezentat la Consfătuirea inter- ortodoxă de la Chambésy, iulie 1977), în *Συνοδιxα,* (Chambésy-Geneve, IV, 1980), p. 17-29.

III. Contribuții liturgice

Din mulțimea şi varietatea temelor tratate, cât şi a problemelor şi a preocupărilor care reies din lucrările marelui liturgist, merită să ne oprim asupra câtorva.

O importanță aparte se cuvine să dăm studiilor: *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila* (care e teza sa de doctorat), *Observațiuni şi preocupări pentru o nouă ediție a Liturghierului românesc, Teologia icoanelor, Rolul Athosului în istoria cultului ortodox* şi *Schisma şi cultul creştin.*

În acestea se tratează subiecte din toate laturile Liturgicii: istorie, doctrină, explicarea cultului.

Fiind necesară *uniformizarea* cultului divin al Bisericii, mai ales după reîntregirea Bisericii Ortodoxe Române din Transilvania, trebuia să fie lămuriți şi orientați preoții şi cântăreții bisericeşti în probleme controversate de tipic şi practică liturgică.

Acestea au constituit obiectul unor temeinice studii elaborate de Părintele Branişte, în care au fost tratate probleme de natură practică.

Spre exemplu, despre necesitatea păstrării uniformității în tipic şi în modul de slujire, despre respectarea rânduielilor tradiționale şi a serviciilor divine din cărțile ortodoxe de slujbă, despre combaterea inovațiilor şi a influențelor neortodoxe în cultul ortodox, despre uniformizarea cântării bisericeşti şi promovarea cântării şi a participării active a credincioşilor la serviciul divin, despre combaterea greşelilor, a inovațiilor şi a abuzurilor în săvârşirea serviciilor divine.

Importante evenimente din viața Bisericii Ortodoxe Române, cum ar fi canonizarea Sinților, în 1955-1956, cât şi aniversările unor persoane sau evenimente din istoria Bisericii universale sau naționale, cum ar fi: *900 de ani de la Marea Schismă din 1054*[10], *450 de ani de la tipărirea*

---

[10] Pr. Prof. Ene Branişte, *Schisma şi cultul creştin* în *„Ortodoxia”* VI (1954), nr. 2-3, p. 260-299.

primei cărți tipărite la români: Liturghierul slavon al lui Macarie din 1508[11], *Mileniul Athosului*[12], *90 de ani de la dobândirea autocefaliei şi 50 de ani de Patriarhat,* au constituit teme pentru valoroase studii scrise de preotul prof. Ene Branişte.

Alături de acestea a dezbătut şi probleme liturgice de interes general, importante pentru întreaga Ortodoxie, ce încă aşteaptă grabnică rezolvare la viitorul Mare Sinod al Bisericii Ortodoxe, cum ar fi: uniformizarea calendarului bisericesc şi stabilizarea datei Paştelui, rânduielile tradiționale privitoare la posturi şi ajunări, căsătoriile mixte.

Un domeniu în care a excelat a fost acela *al diortosirii* cărților de cult şi al tipăririi lor în ediții standard, puse la îndemâna slujitorilor sfintelor altare în scopul uniformizării în slujire[13].

O importantă activitate a desfăşurat şi în cadrul Comisiei de pictură bisericească a Patriarhiei Române, publicând, pentru o bună bucată de timp, studii valoroase în legătură cu iconografia şi pictura bisericească.

Dar a avut o activitate intensă şi în comisia pentru uniformizarea cântărilor bisericeşti, unde a contribuit, la toate cărțile editate, cu partea tipiconală şi de ritual.

---

[11] Pr. Prof. Ene Branişte, *Liturghierul slavon tipărit de Macarie la 1508* în *„Biserica Ortodoxă Română”* LXXVI (1958), nr 10-11, p. 1038-1068.

[12] Pr. Prof. Ene Branişte, *Rolul Athosului în istoria cultului ortodox* în *„Ortodoxia”* V (1953), nr. 2, p. 220-237.

[13] Printre cărțile de cult la care a contribuit, amintim: *Anastasimatarul uniformizat. Utrenierul sau Cântările Utreniei de duminică dimineață ale celor opt glasuri bisericeşti*, 1954; *Cântările Sfintei Liturghii şi podobiile celor opt glasuri*, Bucureşti, 1960; *Cântările din slujbele Botezului, Cununiei, Tedeum-ului şi înmormântării* în „Studii Teologice” XVI (1964), nr. 1-2; *Cântările din slujba Sfintelor Paşti* în „Studii Teologice” XVIIII (1966), nr.1-2; *Carte de cântări bisericeşti pentru credincioşii creştini ortodocşi*, Bucureşti, 1975; *Cântările Penticostalului,* Bucureşti, 1980.
Tot ca rod al muncii sale avem şi diortosirea *Octoihului mic (Catavasierul),* în 1959, retipărit apoi în mai multe ediții, *Evanghelistarul,* cu tabelele pascale, adaptate situației calendaristice actuale, de la sfârşitul Sfintei Evanghelii, 1964 şi redactarea nouă a *Capetelor (capitolelor) tipiconale ale lui Marcu,* adaptate situației calendaristice actuale de la sfârşitul cărții *Triodului* (1970); *Slujba învierii pentru întreaga Săptămână Luminată* (1971), *Penticostarul* (1973), *Octoihul mare* (1975), *Tipicul bisericesc* (1976) şi *Liturghierul* (1980).

Participarea Bisericii Ortodoxe Române la mişcarea ecumenică a necesitat cunoaşterea cultului celorlalte biserici, cultul fiind partea cea mai importantă a vieții lor religioase.

O atenție deosebită a acordat-o studiului comparat al cultului și al riturilor diferitelor biserici şi confesiuni creştine, în special al bisericilor vechi orientale (necalcedoniene)[14] şi, în special, al liturghiei lor, cu numărul ei mare de anaforale liturgice. În acest sens, prin schimbul de studenți şi de profesori, a fost posibilă apariția unor studii de specialitate de partea celor două biserici.

Roadele muncii sale, coroana sa de lauri, strădaniile şi realizările sale în câmpul teologiei ortodoxe româneşti (manuale, cursuri dactilografiate, studii şi articole de specialitate) sunt şi astăzi *baza de plecare* şi *de formare* pentru studenții teologi şi pentru preoții ortodocşi din toată țara iar, prin traduceri, pentru oricine este interesat, de aici şi de oriunde, de problematica liturgică[15].

III. 1. *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*[16]

Teza de Doctorat în Teologie a Părintelui profesor este un amplu studiu liturgic.

Folosind un impresionant aparat documentar, el trece în revistă comentariile liturgice greceşti de-a lungul veacurilor, arătând,

---

[14] Pr. Prof. Ene Branişte, *Cultul Bisericilor creştine vechi din Orient. Liturghia riturilor orientale* în *„Ortodoxia”* XVII (1965), nr. l, p. 85-131.

[15] Pr. Asist. Dr. Nicolae Necula, *Părintele Profesor Dr. Ene Branişte la aniversarea a 70 de ani de la naştere…*, p. 563.

[16] Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila*, Teză de Doctorat în Teologie, Bucureşti, 1943. Lucrarea va fi republicată ulterior, ultima ediție fiind cuprinsă în volumul: Sfântul Nicolae Cabasila, *„Tâlcuirea Dumnezeieştii Liturghii”*, traducere din limba greacă de Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, şi *„ Explicarea Sfintei Liturghii” după Sfântul Nicolae Cabasila*, de Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, ed. a II-a, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2011.

totodată, şi meritele duhovniceşti şi adânca cunoaştere a teologiei de către Sfântul Nicolae Cabasila.

Tâlcuirea Sfântului, numită şi *Erminia*, explică, aşa cum arată Părintele Branişte în studiul său, *scopul* Sfintei Liturghii: sfințirea Cinstitelor Daruri cât şi sfințirea credincioşilor.

Mijloacele prin care se realizează acestea sunt cântările, citirile, rugăciunile şi actele liturgice, adică întreaga rânduială a Liturghiei.

Slujba Liturghiei îi sfințeşte pe credincioşi într-un îndoit mod: pe de o parte, curățind sufletele şi pregătindu-le să primească, cu vrednicie, sfințirea cea mare, prin Taina Împărtăşaniei iar, pe de altă parte, prin înțelegerea simbolismului acestei rânduieli.

De remarcat faptul, că în aceeaşi perioadă, Filotei, patriarhul Constantinopolului, născut în Tesalonic, se străduia să stabilească şi să uniformizeze rânduiala şi tipicul Liturghiei bizantine.

Probabil că această întreprindere a lui Filotei trebuie pusă în legătură cu strădania Sfântului Nicolae Cabasila de a arăta, în *Erminia* sa, perfecta logică şi unitate care străbat întreaga rânduială a Liturghiei.

Părintele Profesor subliniază câteva dintre ideile asupra cărora Sfântul Nicolae Cabasila stăruie cu vigoare.

Şi, în primul rând, că Liturghia nu este numai *o Jertfă de cerere* ci şi una *de mulțumire*. Insistă pe participarea celor morți la roadele Jertfei euharistice, precum şi pe chestiunea epiclezei, căreia îi închină două capitole.

De aceea, *Erminia* Sfântului Nicolae Cabasila depăşeşte nivelul unei simple tâlcuiri liturgice.

După cum subliniază cercetătorul român, autorul sfânt tratează o mulțime de chestiuni de natură dogmatică în legătură cu Liturghia, reuşind să întocmească un incomparabil comentariu liturgic teologico-contemplativ.

Urmează apoi descrierea modului în care trebuie înțeleasă rânduiala Liturghiei și anume ca

actualizare mistică şi contemplativă a iconomiei Mântuitorului.

Concepția şi ideile din *Erminie* sunt expuse de către Părintele Branişte sistematic dar şi critic.

Sunt semnalate, în treacăt, asemănările şi deosebirile dintre expunerea sfântului şi cele ale altor comentatori greci ai Liturghiei ortodoxe.

În considerațiile sale critice asupra interpretării liturgice a Sfântului Nicolae Cabasila, Părintele Braniște amintea aceea că: prin calitățile sale de fond şi de formă, *Erminia* Sfântului Nicolae Cabasila depăşeşte toate lucrările anterioare. Ea nu este, propriu-zis, *o simplă explicare* sau *tâlcuire* a Liturghiei ci, mai degrabă, *un tratat de dogmatică a Liturghiei.*

Pentru tâlcuirea sa, Sfântul Nicolae Cabasila, a cărui bogată cultură teologică este ilustrată de neîntrecuta sa lucrare *Despre viața în Hristos*, contribuie şi cu o apreciabilă cultură profană, clasică. De aceea, despre lucrările sale s-a afirmat faptul că sunt *o podoabă* pentru Biserica lui Hristos.

Argumentarea sa este, cu precădere, biblică. Versetele biblice sunt foarte numeroase în scrisul său, fie sub formă de citate, fie ca aluzii sau referințe indirecte.

În al doilea rând, el arată o adâncă cunoaştere a Liturghiilor bizantine, precum şi a Liturghiei romane. În aceeaşi măsură, Sfântul cunoaşte scrierile Sfinților Părinți.

Cu precădere pe cele ale Sfântului Ioan Gură de Aur, a cărui operă este folosită foarte mult în tâlcuirea sa, dar şi pe cele ale Sfinților Ioan Damaschin şi Grigorie Palama, de care este direct influențat.

Părintele Branişte subliniază influența *Tâlcuirii* Sfântului Nicolae Cabasila în teologiile greacă şi latină, mai exact în comentariile şi colecțiile liturgice, în controversele dogmatice interconfesionale asupra Jertfei euharistice, în istoria încercărilor de apropiere dintre ortodocşi şi protestanți, ajungând, astfel, până în sfera teologiei contemporane.

Erminia s-a bucurat de un imens prestigiu de-a lungul istoriei, exercitând o deosebită

influență, începând din secolul al XIV-lea, în teologia greacă şi latină.

Sfântul Simeon al Tesalonicului (†1429) este ultimul tâlcuitor original al Liturghiei ortodoxe.

Deşi nu-l citează, explicit, ca sursă de inspirație, se poate afirma, fără ezitare, că Sfântul Simeon a cunoscut şi a utilizat *Erminia* Sfântului Nicolae Cabasila, scriind cea mai bogată şi mai completă tâlcuire ortodoxă.

Sfânta Euharistie este pecetea Noului Legământ dintre Dumnezeu şi om. Din această cauză, Cina Domnului a fost, încă de la începutul Bisericii, punctul central al cultului creştin.

Amploarea pe care a luat-o de-a lungul veacurilor este o dovadă a acestei orientări.

Dezvoltarea deosebită a Sfintei Liturghii a impus şi tâlcuirea amănunțită a momentelor ei.

Cel care a făcut-o, la modul strălucit, este Sfântul Nicolae Cabasila, care rămâne ultimul mare scriitor bizantin al secolului al XIV-lea.

Studierea şi popularizarea acestui studiu liturgic, dar şi de spiritualitate ortodoxă liturgică, este de un real folos tuturor celor care vor să adâncească studiul Sfintei Liturghii pentru zidirea lor sufletească. Astfel dau dovadă că sunt conştienți de importanța acesteia în viața Bisericii.

III. 2. Preotul slujitor şi cultul divin

Aflat în slujirea Păstorului celui Bun (Ioan 10, 11), vrednicul părinte profesor și-a pus în lucrare talanții săi.

Și astfel a demonstrat, că prin îngemănarea acurateții slujirii liturgice cu mirificul artei creştine, se poate pune la îndemâna preoților, în funcție sau potențiali, capitole din manualul bunului păstor.

Pentru ca, în felul acesta, cei ce slujesc lui Dumnezeu şi oamenilor, pe lângă vocație, să aibă la îndemână şi cunoştințe, metode şi mijloace specifice şi eficiente în nobila misiune preoțească[17].

Cu responsabilitate şi profesionalism, el a abordat principiile pastoralei şi tematica pastorației. De aceea a ales mijloacele optime, cele care erau reclamate de mediul preoțesc şi aşteptate de Biserică.

Viața lăuntrică – climatul unde guvernează „pacea inimii, a sufletului şi a cugetului nostru“[18], la care părintele Branişte a făcut deseori referire şi pe care l-a explicat, dar şi cu care a convins – are o importanță deosebită în imaginea cu care se prezintă păstorul duhovnicesc în fața oamenilor, ca, de altfel, în întreaga iconomie a slujirii preoțești.

„Exemplul personal al vieții preotului constituie cea dintâi metodă personală, o metodă intuitivă, vie şi eficace, pentru răspândirea învățăturii şi a duhului evanghelic în lume şi, totodată, suprema autoritate pe care el îşi poate rezema şi susține prestigiul în societate”[19].

Alături de cunoştințele teologice, preotul trebuie să predea mereu lecția propriei vieți,

---

[17] Pr. Lect. Dr. Mihai Iosu, *Valoarea vieții lăuntrice a preotului în gândirea părintelui profesor Ene Branişte*, în *„Revista Teologică”* 3/2009, p. 136.

[18] Pr. Prof. Ene Branişte, *Cuvântul unui preot către frații săi de preoție* în *„Biserica Ortodoxă Română”* CXII (1974), nr. 7-8, p. 971.

[19] Idem, *Preoții Tăi, Doamne, se vor îmbrăca întru dreptate (Ps. 131, 9)...Despre viața morală a preotului* în *„Glasul Bisericii”* XVII (1958), nr. 6-7, p. 537.

succesul acestui proces de transmitere pornind de la bagajul vieții sale interioare.

Preotul este şi trebuie să fie un om al rugăciunii prin excelență, un învățător al rugăciunii...

„Ca reprezentant şi slujitor al lui Dumnezeu, el e dator, prin însăşi natura misiunii lui, să se afle şi să se mențină în permanentă şi trainică legătură cu Dumnezeu, Căruia Îi slujeşte şi Care este izvorul puterii şi al autorității sale în lume”[20].

Misiunea sacerdotală îi cere preotului să fie mereu dator față de Divinitate şi comunitate.

În oficiul său de rugător, de liturghisitor, preotul are mereu conştiința demnității şi a responsabilității sale. El Îi slujeşte lui Dumnezeu dar în beneficiul oamenilor, rugându-se pentru oameni, ca *mijlocitor* al lor în fața lui Dumnezeu.

„El e dator să se comporte în slujbă ca unul care se află în permanență în fața lui Dumnezeu şi să-I slujească cu cuviință şi pătrundere, cu evlavie şi cu credință, cu căldură şi demnitate. Să se roage din inimă şi în chip dezinteresat. Să pună suflet şi convingere în tot ceea ce rosteşte şi face în timpul slujirii, pentru ca să îndemne şi pe alții la rugăciune, prin exemplul său[21].

Numai prin rugăciunea necontenită şi stăruitoare se poate menține *caracterul sacerdotal* al preoției.

Rugăciunea îl fereşte pe preot de laicizare şi îl ajută să se desprindă de preocupările şi de grijile pământeşti.

Când preotul va ajunge să facă din rugăciune nu doar împlinirea unei datorii impuse de menirea sa, ci o nevoie sufletească, adânc şi permanent simțită, atunci va putea spune, împreună cu Sfântul Apostol Pavel: „nu eu mai trăiesc, ci Hristos trăieşte în mine”(Gal. 2, 20)[22].

La acest stadiu îl va înălța, prin responsabilitate şi smerenie, chiar tăcerea lui,

---

[20] Pr. Prof. Ene Branişte, *Despre preoție,* Ed. Renaşterea, Cluj-Napoca, 2004, p. 73-74.
[21] Idem, p. 75.
[22] Idem, p. 77-78.

sau, mai corect, rugăciunea sa făcută în taină, care este o treaptă a progresului duhovnicesc.

Răspunsul la chemarea preoţească nu este şi nu trebuie să fie unul ezitant.

Cel cu o astfel de vocaţie trebuie să aibă mereu la îndemână nu atât replicile potrivite cât soluţiile. Dacă se poate *soluţiile optime*, pentru ca ele să fie împărtăşite şi valorificate.

Lectura religioasă poate fi un aliat de nădejde în sprijinul consolidării unei vieţi lăuntrice, care să genereze apoi şi exemplu şi forţă, confirmând astfel cuvântul apostolic: „Ca nişte prunci de curând născuţi, să doriţi laptele cel duhovnicesc şi neprefăcut, ca prin el să creşteţi spre mântuire" (1 Petru 2, 2).

Concluzia părintelui profesor Branişte la acest capitol este una convingătoare şi sugestivă:

„Puterile sufleteşti ale preotului trebuie alimentate prin luminarea minţii şi întărirea credinţei, prin înnobilarea inimii şi înmulţirea dragostei, prin întărirea voinţei şi a nădejdii aţintite continuu spre cer.

Rugăciunea deasă şi fierbinte, ... reculegerea prin meditaţie, ...relaţiile şi convorbirile cu personalităţile de excepţională trăire duhovnicească, ajută la aceasta.

Prin toate aceste practici şi metode, preotul progresează şi se perfecţionează în îndeplinirea misiunii sale pe pământ, devenind instrument, din ce în ce mai bun şi mai potrivit, al lucrării lui Dumnezeu pentru mântuirea oamenilor"[23].

Ca slujirea să aibă justificarea firească şi calificarea necesară, persoana slujitorului trebuie să fie la înălţimea chemării.

Această înălţime duhovnicească este dată de viaţa lăuntrică a preotului.

Căci acesta, numai prin puterea exemplului personal poate lămuri şi lumina, poate conduce şi, în acelaşi timp, poate fi *un îndrumător* şi *un conducător real* al turmei încredinţate lui[24].

---

[23] Idem, p. 95.
[24] Pr. Lect. Dr. Mihai Iosu, op. cit., p. 144.

III. 3. Dezvoltare şi revizuire în cult din punct de vedere ortodox[25]

Punctul de plecare în abordarea temei de faţă l-a constituit, pentru părintele profesor, nevoia de adaptare a formelor vieţii religioase la condiţiile şi stadiul de evoluţie a societăţii contemporane.

Căile şi mijloacele folosite pentru aceasta, precum şi ritmul în care se realizează sau se pregăteşte această *punere de acord* cu prezentul, diferă, fără îndoială, de la o Biserică sau confesiune la alta.

Indiferent de mijloacele şi procedeele folosite, mai toate denominaţiunile în care este divizată astăzi creştinătatea, se întâlnesc când este vorba de conştiinţa generală că *ceva trebuie făcut* pentru ca să se preîntâmpine sau să se astupe – acolo unde e cazul – prăpastia care se deschide, din ce în ce mai adâncă, între *formele tradiţionale* ale vieţii religioase creştine, pe de o parte, şi năzuinţele, formele de viaţă şi aspectele lumii contemporane, pe de altă parte.

Revizuiri de atitudini, de opinii şi de metode dovedite *depăşite*, reforme (mai mult sau mai puţin structurale) ale unor instituţii cu tipare învechite, reconsiderări ale unor poziţii, considerate, până mai ieri, mai mult sau mai puţin *intangibile* şi *nemodificabile*, sunt aspecte ale luptei acesteia, pe care actorii responsabili şi conştienţi ai tuturor ramificaţiilor creştinismului actual o desfăşoară, spre a evita rămânerea în urmă a Bisericilor lor faţă de progresul uriaş şi vertiginos, care antrenează şi schimbă, de la o zi la zi, viaţa economico-materială, culturală şi spirituală a lumii de azi[26].

Fără îndoială, şi creştinătatea ortodoxă, ca toate celelalte ramuri ale creştinismului, este obligată să ţină pasul cu mersul vremii şi să-şi

---

[25] A se vedea: Pr. Prof. Ene Branişte, *Probleme de actualitate ale Bisericilor de azi: dezvoltare (evoluţie) şi revizuire (adaptare) în cult din punct de vedere ortodox* în *„Ortodoxia”* XX (1969) nr. 2, p. 197-215.

[26] Idem, p. 197-198.

adapteze metodele şi procedeele de lucru la necesităţile şi condiţiile de viaţă ale credincioşilor ei, specifice epocii în care trăim.

În acest proces, Ortodoxia porneşte de la stabilirea formelor de cult nemodificabile.

Sunt *stabile şi nemodificabile* formele *fundamentale* ale cultului.

Adică acelea care sunt legate, în chip fiinţial şi intim, de însăşi natura religiei creştine şi care au fost instituite chiar de Mântuitorul sau de către Sfinţii Apostoli, care au fost practicate de Biserica primelor trei-patru veacuri şi transmise, ca atare, în patrimoniul cultic al creştinătăţii întregi înainte de marea schismă.

În această categorie intră, de exemplu, săvârşirea hirotoniei sau transmiterea harului prin punerea mâinilor episcopului, elementele materiale ale Jertfei euharistice (pâinea dospită, vinul şi apa), săvârşirea Botezului prin întreită afundare, locul central al Sfintei Liturghii în cadrul cultului divin public, ca jertfă a Bisericii şi împărţirea ei în cele trei subdiviziuni de căpetenie, care se găsesc, în germene, şi în structura liturghiei Bisericii primare (proscomidia, liturghia catehumenilor şi liturghia credincioşilor), cele şapte laude (vecernia, pavecerniţa, miezonoptica, utrenia şi ceasurile), sărbătorile principale ale anului bisericesc, inclusiv cele legate de cultul Sfinţilor Mucenici, riturile esenţiale ale slujbelor Sfintelor Taine şi ale principalelor Ierurgii bisericeşti, rugăciunile sub formă de ectenii[27].

Intră apoi, în aceeaşi categorie, formele de cult, care sunt expresii ale unor dogme sau învăţături de credinţă şi a căror modificare sau abandonare *ar afecta* însăşi doctrina ortodoxă.

Aşa sunt, spre exemplu, vechile rugăciuni şi imne consacrate în rânduiala slujbelor divine încă din primele cinci sau şase secole, prin care Biserica formula doctrina, combătând învăţăturile ereticilor (imnul *Lumină lină*; doxologia *Slavă întru cei de sus lui Dumnezeu...*; imnele *Unule-Născut...* şi *Sfinte Dumnezeule*, din rînduiala Liturghiei; întrebuinţarea *Crezului* în Liturghie;

[27] Idem, p. 198.

rugăciunile *Împărate ceresc* şi *Prea Sfântă Treime*, din grupul rugăciunilor introductive.

Tot ca *fundamentale* şi *nemodificabile* sunt considerate şi acele forme ale cultului, care țin de esența ritului liturgic bizantin şi care constituie *specificul confesional* al acestui rit.

Adică notele caracteristice prin care el se deosebeşte de riturile liturgice ale altor confesiuni creştine.

Aici poate fi socotită, în primul rînd, rânduiala generală a serviciilor divine, adică ordinea, succesiunea sau înlănțuirea tradițională a riturilor, a rugăciunilor, a lecturilor şi a imnelor principale în cadrul slujbelor sfinte, pe care o moştenim din tradiția de cult a Bisericii Vechi.

Aşa, de exemplu, nu este posibilă la noi o eventuală *restructurare* a rânduielii Liturghiei, prin adăugarea unor lecturi biblice în cadrul liturghiei credincioşilor (cum este Evanghelia de la sfârşitul missei din ritul roman, introdusă în uz din secolul al XVI-lea înainte) ori prin mutarea Crezului în cadrul Liturghiei catehumenilor (ca în ritul armean) şi altele de acest tip, care vin în contradicție cu *structura inițială* a Liturghiei creştine din Biserica veche[28].

De asemenea, nu pot fi *schimbate*, *înlocuite* sau *înlăturate* unele rituri şi imne, care nu aparțin veacurilor primare, dar care, deşi dezvoltate mai tîrziu, sunt proprii cultului ortodox, contribuind la individualizarea specificului său confesional, la sporirea frumuseții şi a solemnității lui ori la accentuarea anumitor învățături de credință[29].

Toate acestea, ca şi altele de acelaşi fel, sunt guvernate de principiul *stabilității* şi al *uniformității* cultului, care nu îngăduie modificarea ori suprimarea lor după capriciul sau gustul personal al liturghisitorilor sau al unor Biserici locale.

Ele sunt *un bun comun* al creştinătății ortodoxe întregi, fiind consacrate şi devenite *venerabile* şi *intangibile*, fie prin adânca lor vechime, fie printr-o întrebuințare generală şi

---

28 Ibidem.

29 Idem, p. 198-199.

neîntreruptă de-a lungul secolelor, în toate Bisericile Ortodoxe.

Pe acestea Biserica le păstrează *neschimbate*, pentru că ele mențin *legătura de continuitate* cu trecutul istoric.

Ele exprimă şi susțin doctrina ortodoxă şi contribuie la *individualizarea* ritului liturgic ortodox, adică la formarea *caracterului specific*.

Respectul Bisericii Ortodoxe față de aceste forme fundamentale ale cultului şi conservarea lor cu fidelitate sunt deci perfect justificate.

Păstrarea neştirbită a formelor esențiale ale cultului garantează şi întreține nu numai uniformitatea cultului liturgic în întreaga creştinătate ortodoxă, ci şi unitatea ei de doctrină, omogenitatea vieții religioase şi duhovniceşti, unitatea externă a Bisericii, precum şi legătura de continuitate cu originile sale creştine.

Prin aceasta, Ortodoxia se deosebeşte fundamental de confesiunile protestante şi neoprotestante, în al căror cult domneşte lipsa de uniformitate, nestabilitatea, variabilitatea şi improvizația de moment.

Însă nu toate formele cultului ortodox pot fi socotite *imutabile* sau *nemodificabile*.

Sunt, în toate epocile de dezvoltare a Bisericii, şi unele rituri sau forme neesențiale, de importanță secundară, care nu aparțin nici zestrei primare a Bisericii şi nici nu sunt legate de dogma sau de ideea religioasă ori de structura specifică a ritului liturgic ortodox, ci de împrejurările şi condițiile trecătoare, deci *variabile*, ale vieții credincioşilor din diversele epoci şi regiuni şi care se schimbă şi ele odată cu acestea.

Viața spirituală se află într-o continuă mişcare şi prefacere, iar formele ei de exprimare sunt şi ele supuse, ca orice organism viu, legii schimbării.

Pe terenul vieții bisericeşti apar, necontenit, situații şi condiții noi.

În general, cultul reflectă istoria dezvoltării evlaviei creştine şi se constituie, în acelaşi timp,

într-un *martor* şi într-un *rezumat* al evoluției doctrinei sau a învățăturii de credință[30].

De aceea, studiul atent şi obiectiv al istoriei cultului creştin ne va convinge de faptul, că acesta n-a fost, de la început şi peste tot, exact aşa cum îl avem astăzi, în ceea ce priveşte riturile sale secundare.

Înainte de a ajunge la rânduiala actuală, cu care noi ne-am obişnuit şi pe care suntem înclinați să o socotim *definitivă* şi *intangibilă*, cultul ortodox a cunoscut o mare diversitate în formele sale secundare de exprimare, diversitate a cărei martori sunt, îndeosebi, vechile manuscrise liturgice păstrate până azi.

Fizionomia de azi a cultului nu reprezintă, în fond, decât stadiul actual al unui proces de lentă dar continuă evoluție, în cursul căreia istoria înregistrează destule schimbări sau modificări de amănunt, adăugiri sau dezvoltări şi suprimări sau comprimări, fenomene pe care noi, în răstimpul scurt al unei generații, nu le putem sesiza, deoarece ele se consumă sau se realizează cu încetul şi pe nesimțite, în decursul unor lungi intervale de timp, care durează, uneori, secole întregi.

Există, aşadar, între *formele externe* ale cultului, unele care, prin însăşi natura lor, sunt susceptibile de modificări.

Și cele care sunt *schimbabile* sunt: limba liturgică, modul (melodia) cântării bisericeşti, locul predicii în cadrul serviciului divin, numărul şi mărimea lecturilor biblice folosite în cult, rostirea unor ectenii, oficierea unor slujbe, care nu sunt strict şi uniform reglementate de Tipic sau de practică, precum sunt *Panihida* şi *Stâlpii pentru morți* din cadrul slujbelor funebre[31].

În procesul evolutiv al cultului, un rol principal îl deține autoritatea bisericească.

În susținerea acestei afirmații, Părintele Branişte face o incursiune în istoria bimilenară a Bisericii creştine, făcând referire la rolul sinoadelor în fixarea şi administrarea cultului creştin.

---

[30] Idem, p. 202.
[31] Ibidem.

Iar atunci când conducerea bisericească a fost nevoită să ia anumite măsuri în legătură cu *formele tradiționale* de cult, ea a trebuit să o facă *cu destulă prudență*, având în vedere spiritul conservator, aşa de accentuat în rândurile credincioşilor simpli, care consideră formele de cult, familiare lor, drept nişte *dogme intangibile*.

Din punct de vedere canonic însă, în Ortodoxie, supravegherea şi dirijarea evoluției cultului a constituit întotdeauna *un drept exclusiv* al conducerii bisericeşti supreme, adică al sinodului episcopilor.

Sinodul fiecărei Biserici autocefale poate lua măsuri şi hotărâri cu caracter obligatoriu pentru slujitorii ei, atunci când e vorba de forme de cult secundare şi neesențiale, care reprezintă dezvoltări locale ale acestor Biserici şi care nu angajează rânduiala generală a serviciilor divine ori formele fundamentale, consfințite de Tradiție, adică de practica unanimă, generală şi neîntreruptă a tuturor Bisericilor[32].

Studiul identifică şi o serie de probleme care privesc adaptarea cultului, care se cuvin a fi luate în discuție de un viitor sinod panortodox[33].

Pentru discutarea şi rezolvarea justă a problemelor de această natură se sugerează a se ține seama de: experiența din trecut a Bisericii, care a consacrat imutabilitatea şi uniformitatea formelor esențiale ale cultului, admițând, totuşi, variabilitatea lor; principiul echilibrului liturgic; premisele deja existente în practica bisericilor de enorie, care, indică ea însăşi, direcția şi limitele în care trebuie încadrată ideea de *adaptare*.

Concluzia studiului este una edificatoare: „păstrând *echilibrul just* sau *calea de mijloc* între tendința conservatoare, care cere *respectarea integrală* şi *neştirbită* a tuturor rânduielilor consacrate de tradiție şi de tipic, pe baza principiului stabilității formelor fundamentale ale cultului – [pe] de o parte – şi tendințele inovatoare şi reformatoare, care cer o revizuire *mai serioasă* a cultului şi adaptarea lui la cerințele vremii, pe baza principiului variabilității

---

[32] Idem, p. 209.
[33] Ibidem.

formelor neesențiale ale cultului – [pe] de altă parte –, aceia care vor avea răspunderea unei astfel de întreprinderi vor trebui să nu uite că orice *inovație*, *modificare* şi *prescurtare nechibzuită* în domeniul rânduielilor de cult poate fi păgubitoare pentru *simțul religios* al credincioşilor, extrem de sensibili la asemenea *modificări*"[34].

[34] Idem, p. 215.

III. 4. Uniformitate şi diversitate liturgică

Uniformitatea, în slujirea liturgică, este o problemă deosebită, ce trebuie clarificată printr-o amplă abordare istorico-teologică.

Părintele Branişte o abordează pornind de la realităţile Bisericii primare.

Şi el arată că „Liturghia primelor trei veacuri se înfăţişează *ca un tip uniform*, încă fluid şi susceptibil de modificări de amănunt. Există adică *o schemă generală fixă* şi *uniformă*, de *tradiţie* sau *origine* şi cu *autoritate apostolică.* (...)

Această uniformitate era întreţinută în întreaga Biserică, prin raporturile de interdependenţă în care se găseau diferitele centre creştine, datorită originii lor misionare.

Bisericile cele mai noi liturghiseau după modelul primit de la misionarii care-i convertiseră, iar frecventele călătorii misionare, ale primilor propovăduitori creştini, susţineau şi verificau păstrarea cu fidelitate a tradiţiei liturgice predate de ei”[35].

Se înţelege că *o uniformitate absolută* nu s-a putut înfăptui, în materie de cult, pe întreg teritoriul Ortodoxiei.

Aşa după cum nu s-a putut menţine nici în întreaga Biserică creştină, pentru că această uniformitate, atâta vreme cât s-a putut păstra, nu a fost ceva *impus* sau nu a fost *decretată oficial*, ci a apărut ca rezultatul unei *acceptări de bună-voie* a unei influenţe venite de la un centru religios, datorită prestigiului său misionar, administrativ sau cultural.

Cât priveşte cărţile româneşti de slujbă, remarcă Părintele Branişte, ele reproduc, de asemenea, destul de fidel, originalele greceşti, după care au fost traduse dar cu unele influenţe slave. Aşa stau lucrurile în ceea ce priveşte unele influenţe asupra textului Liturghierului[36].

---

[35] Idem, *Uniformitatea în ritual şi în cântarea bisericească, în cultul Bisericii Ortodoxe Române* în *„Studii Teologice”* I (1949), p. 781-813.

[36] Idem, p. 785.

O lipsă de uniformitate se poate constata la nivelul general al Bisericii Ortodoxe Române, fapt ce se datoarează influențelor diverse asupra Bisericii noastre.

Un exemplu elocvent ni-l oferă situația din Ardeal, unde, în virtutea legăturilor cu Apusul, se resimte o oarecare influență romano-catolică, vizibilă, mai ales, în caracterul muzicii liturgice din această regiune, atât de deosebită de cea psaltică, bizantină, din restul țării.

Influența cultului catolic s-a furişat, de altfel, şi dincoace de munți, în unele mici amănunte.

Ca, spre exemplu, în ceea ce priveşte confuzia care se face, în capitală, între cultul lui Antonie de Padova (catolic) şi cel al Sfântului Antonie cel Mare. Sau între Sâmbăta morților şi 8 noiembrie (Sfinții Arhangheli), care e *o imitare* a pomenirii generale anuale a morților, pe care catolicii o au, în calendarul lor, la 2 noiembrie[37].

La influențele străine, cu caracter mai mult sau mai puțin regional şi periferic, se adaugă, ca un alt factor de accentuare a diversității în ritualul divin, particularitățile locale.

Adică acele practici şi uzuri zonale, variabile de la o parohie la alta, uneori de veche tradiție şi adânc înrădăcinate, stabilite fie prin autoritatea personală a unor liturghisitori bătrâni, cu reputație de *buni bisericaşi*, fie printr-o permanentă şi îndelungată cultivare a lor de către toți credincioşii din aceeaşi localitate, cu consensul slujitorilor respectivi.

Acestea fac ca modul de săvârşire a serviciilor divine să difere, în unele amănunte, nu numai de la o regiune la alta, ci şi de la o biserică la alta, în una şi aceeaşi parte a țării.

Ele au, uneori, *putere de lege absolută* şi sunt *mai tari* ca Tipicul, în caz că se găsesc în contradicție cu prevederile lui exprese.

De asemenea, lipsa de uniformitate în săvârşirea serviciilor noastre divine a fost, dacă nu *cauzată*, cel puțin *favorizată* şi *întreținută* de cărțile liturgice înseşi, lucru explicabil prin diversitatea edițiilor în uz.

---

[37] Idem, p. 784.

O altă cauză, identificată de Profesorul Branişte, a diversităţii în săvârşirea serviciilor divine este *ignorarea*, *neconsultarea* sau *nerespectarea voită* şi *conştientă* a Tipicului sau a rânduielilor din cărţile de slujbă, de către unii liturghisitori.

Dăunătoare este şi interpretarea, uneori excesivă şi abuzivă, a pogorământului. Acel: *precum va vrea cel mai mare*, înscris în Tipic.

Prin acest pogorământ, se acordă protosului *dreptul* şi *libertatea* de *a dispune*, în unele cazuri sau de *a adapta* rânduiala la necesităţile şi împrejurările momentului şi locului.

Acesta dă şi el naştere la o pluralitate de moduri în oficierea sfintelor slujbe.

O altă problemă este *confuzia* care se face, uneori, între rânduiala slujbelor cu arhiereu şi cea a slujbelor obişnuite. Această confuzie explică şi ea unele *greşeli* sau *abateri* de la rânduiala corectă a Tipicului.

O ultimă cauză pe care o enumeră este *antinomia* sau *nepotrivirea* dintre practică, pe de o parte, şi litera cărţilor de slujbă, pe de altă parte[38].

Pentru realizarea şi păstrarea uniformităţii liturgice, Părintele Profesor propune: discutarea, de către autoritatea competentă (Sf. Sinod sau un sinod panortodox) şi luarea unei hotărîri definitive şi valabile pentru toată lumea; revizuirea serioasă, îmbunătăţirea şi uniformizarea cărţilor noastre de slujbă; cunoaşterea de către toţi slujitorii bisericeşti şi respectarea textului şi a tipicului cărţilor de slujbă, atât în litera cât şi în spiritul lor, deci *conformarea* la Tipic; interzicerea oficială, expresă, formală şi categorică, a inovaţiilor semnalate la unii liturghisitori şi dovedite, în mod sigur, ca periculoase pentru doctrina ortodoxă sau fiind sub nivelul moral al creştinismului; supravegherea mai atentă şi mai îndeaproape, de către autoritatea bisericească, a felului cum preoţimea respectă sau aplică Tipicul şi textul cărţilor de slujbă sau normele şi dispoziţiile liturgice ale Sf. Sinod.

---

[38] Idem, p. 791-796.

În paralel cu strădaniile depuse în acest scop se impune ca grija autorității bisericeşti să fie îndreptată, mai ales, asupra pregătirii din vreme, în acest sens, a viitorilor slujitori ai cultului[39].

[39] Idem, p. 801-805.

III. 5. Uniformizarea calendarului bisericesc şi stabilizarea datei Paştelui

Între problemele de interes general pentru întreaga Ortodoxie şi care îşi aşteaptă, încă, rezolvarea este şi aceea *a unificării* calendarului bisericesc[40].

Calendarul constituie, într-adevăr, una dintre chestiunile de cult şi de disciplină care *separă* nu numai cele două mari laturi ale lumii creştine: Răsăritul, pe de o parte, şi Apusul, pe de altă parte, ci şi diferitele Biserici Ortodoxe.

Problema calendarului nu este o problemă nouă. Ea a frământat omenirea de la început şi putem spune că ea nu va putea fi rezolvată niciodată definitiv, ci va fi întotdeauna actuală, ca şi timpul însuşi.

În fond, această problemă este o problemă de ordin ştiinţific dar, în aplicarea ei la viaţa civilă, ea are şi o latură religioasă.

Căci calendarul pune problema sărbătorilor Bisericii, atât a celor stabile (fixe) cât şi a celor cu dată schimbătoare şi, mai ales, de cea mai mare importanţă, e tocmai stabilirea datei pascale.

Pentru a înţelege mai bine premisele problemei, Părintele Branişte prezintă o serie de cunoştinţe de astronomie şi de cronologie, care sunt necesare pentru clarificarea problemei, pornind de la definiţia calendarului, de la originea şi de la evoluţia calendarului creştin[41].

Precizări importante primim şi referitor la data Paştelui, subliniindu-se importanţa sărbătorii în cursul anului liturgic: tot sistemul anual al lecturilor biblice (Apostole şi Evanghelii), din rânduiala Liturghiei, este strict coordonat în cursul anului bisericesc în concordanţă cu desfăşurarea istorică a evenimentelor din Istoria sfântă; sistemul celor şase stâlpi al Octoihului, de câte opt săptămâni fiecare, după care se schimbă glasurile slujbelor de peste săptămână; sistemul celor 11 săptămâni, după care se succed cele 11

---

[40] Idem, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe,* în Ortodoxia VII (1955), p. 182-216.

[41] Idem*,* p. 181-184.

Evanghelii ale Învierii din rânduiala Utreniei de duminică, cu svetilnele (luminândele) şi voscresnele respective.

Fără *a stabili* sau *a cunoaşte dinainte* data Paştelui, dintr-un an oarecare, este imposibilă alcătuirea întregului calendar bisericesc din acel an[42].

Clarificările făcute de către Părintele Profesor vin să ne aducă la cunoştinţă *semnificaţia* sărbătorii.

Dar, totodată, şi *evoluţia istorică,* ce cuprinde strădania Bisericii primare de a stabili şi de a păstra cu sfinţenie momentul cel mai important al istoriei creştine.

Un asemenea demers poate fi considerat efortul Părinţilor de la Sinodul I Ecumenic de la Niceea (325 d. Hr.)[43].

Problema calendarului şi a stabilirii datei Paştelui a fost abordată şi ulterior Primului Sinod Ecumenic, Biserica urmărind cele stabilite deja şi preluând şi valorizând progresul cunoaşterii în domeniu.

În Occident, Conciliul de la Trident (1545-1563) a luat în discuţie problema îndreptării calendarului (1563), delegând pe episcopul Romei să se îngrijească de acest lucru şi să ia măsurile pe care le va crede de cuviinţă.

De aceea, papa Grigorie al XIII-lea, în urma raportului astronomului italian Luigi Lilio (Aloysius Lilius) şi cu consimţământul prealabil al tuturor academiilor şi al conducerii statelor catolice, a făcut *reforma calendarului.*

Însă cu toate că reprezintă o reală îmbunătăţire a sistemului calendaristic, reforma gregoriană a calendarului nu este nici ea perfectă.

Calendarul modificat de papa Grigorie al XIII-lea va primi ulterior numele de *calendar gregorian* sau de *stil nou*, deşi, în fond, nu este deloc vorba de *un nou calendar* ci tot de cel vechi, iulian, dar *îndreptat.*

---

[42] Idem, p. 184-185.
[43] Idem, p. 185-186.

El a fost adoptat, rând pe rând, de toate statele catolice şi protestante din Apusul Europei[44].

În Răsărit a rămas, pe mai departe în întrebuințare, tot calendarul iulian neîndreptat, care, după reforma gregoriană, a primit numele de *stil vechi*.

Şi cum, de fapt, el rămase în întrebuințarea ortodocşilor, a primit şi numele de *calendar* sau *stil ortodox*, în contrast cu cel *gregorian*, întrebuințat de catolici şi de protestanți, care a început să fie numit, mai ales, *stil catolic*.

Astfel, calendarul vechi a devenit un semn distinctiv al Ortodoxiei iar cel nou al catolicismului, adăugându-se încă un punct *de deosebire* la cele care despărțeau până atunci creştinătatea răsăriteană de cea apuseană şi care alimentau polemica interconfesională.

Un puternic imbold pentru efectuarea *îndreptării* calendarului în Răsărit l-au dat, în primul rând, unii factori extrabisericeşti.

Rațiuni politice, nevoi sociale şi raporturile internaționale au determinat pe factorii responsabili ai Bisericilor Ortodoxe să se gîndească la *o îndreptare* a calendarului în viața bisericească.

Părintele Branişte observă cu acuratețe etapele şi resorturile ce au dus la *îndreptarea* calendarului în Biserica Ortodoxã, precum şi la *acceptarea* acestuia în Biserica Ortodoxă Română.

Pentru a readuce vechiul calendar iulian în concordanță cu realitățile astronomice, cu regulele canonului pascal alexandrin şi, totodată, cu calendarul civil adoptat în viața de stat, *Congresul interortodox*, convocat din inițiativa Patriarhului ecumenic Meletie al IV-lea şi ținut la Constantinopol, în luna mai a anului 1923, a rectificat nu numai *eroarea* calendarului iulian față de echinocțiul de primăvară ci şi pe cea în legătură cu proemptoza lunii[45].

Conferința a hotărât, ca determinarea lunii pascale, din fiecare an, să se facă de aici înainte nu pe baza vechilor table pascale greşite, ci

---

[44] Idem, p. 187-192.
[45] Idem, p. 192-198.

numai pe baza calculelor astronomice, ținându-se strict seama de progresele științei în acest domeniu.

Din nefericire, hotărârile sau, mai degrabă, recomandările *Congresului interortodox de la Constantinopol* nu au avut putere obligatorie, ca acelea ale unui Sinod Ecumenic sau Panortodox.

În Biserica Ortodoxă Română, calendarul, îndreptat conform regulilor stabilite la Constantinopol, a fost pus în practică la 1 octombrie 1924, în urma hotărârii Sfântului Sinod din ședința sa din data de 31 octombrie/13 noiembrie 1923.

Ziua de 1 octombrie 1924, după stilul vechi, a devenit astfel ziua de 14 octombrie în calendarul îndreptat.

Din nefericire, unificarea calendarului nu s-a produs în toată lumea creștină nici după *Conferința interortodoxă de la Constantinopol,* din mai 1923, căci calendarul îndreptat, propus de această Conferință, n-a fost adoptat decât de o parte dintre Bisericile Ortodoxe.

Valoarea precizărilor referitoare la îndreptarea calendarului și a datei Paștilor rezidă nu doar *în acrivia* cu care datele sunt structurate și prezentate ci și *în necesitatea* unor asemenea precizări.

Ele ajută în a se evita viitoare neconcordanțe și nelămuriri, ce pot duce la disfuncționalități și deosebiri în slujire, așa cum este cazul deosebirii în stabilirea datei Paștelui:

„Trebuie să recunoaștem, deci, că situația actuală a Bisericilor, care întrebuințează un calendar mixt (*stil nou* dar *Pascalie veche*), Biserici dintre care face parte și Biserica Ortodoxă Română, este o situație pe care noi o considerăm ca *provizorie* și *impusă* numai de oportunitate, până la rezolvarea completă și definitivă a problemei calendarului.

Adică până la acceptarea, de către toate Bisericile Ortodoxe, a calendarului îndreptat, când, deci, Paștele va putea fi sărbătorit în una și aceeași zi nu numai în toată Ortodoxia ci în întreaga creștinătate, așa cum au dorit și cum au

hotărât Sfinții Părinți de la Sinodul I Ecumenic”[46].

[46] Idem, p. 212.

III. 6. Principii sociale în cult[47]

Părintele Profesor Ene Branişte ne aminteşte că Biserica creştină a pus accentul, în preocupările ei, pe suflet: iertarea păcatelor, curăția morală, câştigarea vieții veşnice şi celelalte.

Totuşi, Biserica nu se putea dezinteresa cu totul de nevoile şi trebuințele materiale ale credincioşilor ei.

Îndreptându-şi speranța ei către nevăzutul Dumnezeu, Biserica I-a împărtăşit, prin graiul rugăciunilor ei, toate suferințele, nevoile şi dorințele de mai bine ale credincioşilor ei, rugându-se pentru alinarea şi împlinirea lor.

De aceea, din cultul ei nu lipseşte preocuparea şi rugăciunea pentru trup şi pentru trebuințele vieții materiale ale credincioşilor ei, deşi acestea sunt subordonate, calitativ, nevoilor spirituale.

Departe de a fi dispreţuit trupul, Biserica Ortodoxă, dimpotrivă, l-a asociat întotdeauna în rugăciunile ei.

Pentru că sufletul este un colaborator indispensabil al trupului, fapt pentru care se roagă şi pentru mântuirea lui, deopotrivă ca şi pentru suflet.

Pentru a susține aceste afirmații, ne prezintă una dintre rugăciunile pe care preotul le citeşte, în taină, la începutul Utreniei, adresându-se lui Dumnezeu:

„Dăruieşte tuturor mila Ta cea mare, ca totdeauna rămânând mântuiți cu sufletul şi cu trupul, cu îndrăzneală să slăvim numele Tău cel minunat...”[48].

E semnificativ faptul că între obiectivele multiple şi feluritele cereri din *Rugăciunea Domnească* (Tatăl nostru), formulată de Mântuitorul Însuşi şi aşa de mult întrebuințată în cultul ortodox, este şi *pâinea noastră cea de toate zilele.*

---

[47] Idem, *Idei, principii şi preocupări sociale în cultul Bisericii Ortodoxe* în *„Studii Teologice”* IV (1952) nr.7-8, p. 432-458.

[48] Idem, p. 432.

Ne rugăm lui Dumnezeu şi *pentru buna întocmire a văzduhului, pentru îmbelşugarea roadelor pământului şi pentru vremuri cu pace.*

În rugăciunea pentru binecuvântarea artoselor, din rânduiala Litiei, preotul se roagă astfel în numele credincioşilor:

Doamne, Iisuse Hristoase, Dumnezeul nostru, Care ai binecuvântat cele cinci pâini şi ai săturat cinci mii de bărbați în pustie, Însuți binecuvintează şi pâinile acestea, grâul, vinul şi untuldelemn; şi le înmulțeşte pe ele în sfânt lăcaşul acesta, în oraşul (satul) acesta, în țara aceasta şi în toată lumea Ta; iar pe credincioşii care se împărtăşesc dintr-însele îi sfințeşte...[49].

Aflăm apoi că Biserica are rugăciuni deosebite pentru binecuvântarea roadelor pământului: a salciei (la Florii), a cărnurilor, a brânzei şi a ouălor (la Paşti), a strugurilor (la 6 august) şi la orice pârgă de poame; rugăciuni pentru diferite trebuințe şi cazuri din viața gospodărească a omului: la vreme de neplouare şi foamete, la vreme de necontenirea ploilor, pentru cei bolnavi, pentru cei din închisori, pentru boli molipsitoare şi altele.

Biserica binecuvintează (prin slujbe, rânduieli şi rugăciuni speciale) mai toate îndeletnicirile oneste şi formele de muncă. Toate acele îndeletniciri prin care omul îşi agoniseşte cele de trebuință.

Astfel, Biserica depăşeşte zidurile locaşului de rugăciune şi intervine în viața casnică şi gospodărească a credincioşilor ei, pentru a împărți şi aici harul şi binecuvântarea lui Dumnezeu[50].

Într-adevăr, una dintre trăsăturile fundamentale ale cultului ortodox este caracterul său *eclesiologic* sau *comunitar.*

În primul rând, cultul ortodox are menirea de a exprima *sentimentele religioase* şi *evlavia* întregii Biserici sau a obştii creştine.

Adică atât în totalitatea ei, cât şi în părțile ei componente primare: parohiile sau enoriile.

---

[49] Idem, p. 433.
[50] Idem, p. 433-435.

În acest sens, următoarea precizare este concludentă: „în sfintele slujbe care alcătuiesc cultul divin public ortodox, nu mă rog eu singur, fie că sunt preot, fie că sunt simplu credincios, ci împreună şi la cot cu semenii mei.

În rugăciunea publică primează nu dorinţele sau nevoile mele personale, ci acelea ale obştei religioase din care fac parte.

Pe primul plan stau adică interesele şi destinele Bisericii întregi, spiritul şi simţul de solidaritate frăţească.

Pe plan religios, deci, cultul ortodox nu cultivă *individualismul* sau *izolaţionismul*, care este baza şi germenele egoismului, ci favorizează *dezvoltarea* spiritului de comunitate, de frăţietate. [Căci] subiectul lui este omul integrat in comunitate[51].

Biserica a cultivat ideea egalităţii în faţa Lui Dumnezeu, a încercat sã tempereze trufia şi tirania stăpânitorilor, punându-le în faţă perspectiva înfricoşetoare a judecăţii din urmă; i-a ocrotit pe cei lipsiţi de apărare; a promovat ideea şi spiritul de dreptate socială.

Totodată, pe lângă rugăciunea pentru ocrotirea credincioşilor, Biserica a înfierat, prin cuvintele sale, nedreptăţile sociale şi orice alunecare spre nedreptatea socială şi neîmplinirea îndatoririlor fiecăruia dintre membrii săi.

De aceea, Biserica a militat pentru pace şi pentru buna-înţelegere între oameni şi comunităţi[52].

În gândirea şi pietatea autentic creştină, Dumnezeu n-a fost niciodată conceput şi adorat, slăvit sau invocat ca un Dumnezeu *al nedreptăţii* sau ca *un patron* al tiranilor şi al asupritorilor ci, dimpotrivă.

De asemenea, omul a fost conceput şi tratat ca *o fiinţă liberă şi vrednică de cinste* iar nu ca o simplă unealtă, ca o marfă.

Iar raporturile dintre oameni nu pot fi bazate decât pe sentimentele superioare de preţuire reciprocă, frăţietate, cooperare şi

---

[51] Idem, p. 435.
[52] Idem, p. 436-456.

dreptate, care exclud dintr-odată nedreptatea, asuprirea şi exploatarea omului de către om.

Aceste idei şi principii evanghelice, dacă ar fi fost aplicate întocmai în viaţa individuală a fiecărui creştin, trebuiau să ducă, indirect şi încet, dar sigur şi inevitabil, la reforma şi îmbunătăţirea vieţii sociale, creând o concepţie şi o mentalitate nouă despre proprietate şi despre folosirea şi repartiţia bunurilor materiale şi ar fi schimbat, implicit, şi raporturile dintre indivizi.

„Ceea ce trebuie să primeze în preocupările şi activitatea Bisericii lui Hristos sunt nu atât ideile şi principiile dogmatice sau morale în ele însele, cât, mai degrabă, efectele lor asupra vieţii credincioşilor.

Ce valoare pot avea ideile şi concepţiile religioase, oricât de înalte şi de sublime ar fi ele, atâta timp cât ele rămân *literă moartă* şi nu reuşesc *să transforme* şi *să îmbunătăţească* viaţa celor ce le profesează?

Ideile şi adevărurile de credinţă, care stau la temelia religiei creştine, nu reprezintă adică *un scop în sine*, ci *un mijloc* pentru prefacerea şi înnoirea lumii, pentru zidirea unei noi societăţi, în care trebuie să domnească numai iubirea şi frăţietatea, dreptatea, adevărul şi pacea.

Aceasta este adevărata *Împărăţie a lui Dumnezeu*, pe care a venit s-o întemeieze Mântuitorul chiar aici, pe pământ, după modelul celei din ceruri“[53].

---

[53] *Ibidem,* p. 456-457.

III. 7. Participarea credincioşilor la cultul public[54]

Abordând tematica participării credincioşilor la actul de cult, Părintele Profesor porneşte de la distingerea situaţiilor concrete pe care viaţa comunităţii creştine ni le oferă.

Astfel, distinge trei categorii de credincioşi: o primă categorie este a celor ce manifestă o atitudine de totală absenţă fizică şi sufletească, de indiferenţă şi de ignorare a rostului şi a importanţei Sfintei Liturghii.

O a doua categorie este a celor ce manifestă faţă de Liturghie o atitudine de simplă prezenţă trupească.

Aceştia sunt cei care fac *act de prezenţă* la sfânta slujbă, dar participarea lor nu e desăvârşită, ci e o participare pur formală, neactivă.

O a treia categorie este a celor puţini, care au ajuns la o atitudine de participare reală, activă, efectivă, la Sfânta Liturghie.

Ei reprezintă acea *minoritate* a parohiei, care constitue elita, nucleul şi punctul de rezistenţă al Bisericii, mădularele ei vii şi fecunde, productive[55].

Studiul Părintelui Profesor continuă, ca o adevărată cateheză, prezentând totuşi, cu rigoare ştiinţifică, caracteristicile noţiunii de *participare activă* la Sfânta Liturghie.

Şi porneşte de la justificarea teologică a problemei, continuând cu prezentarea atitudinii manifestate de Biserica creştină, în domeniu, încă de la începuturile sale.

Astfel studiul său se dovedeşte şi un important material informativ referitor la disciplina cultică şi la măsurile aplicate de-a lungul timpului pentru ameliorarea diferitelor scăderi din viaţa credincioşilor şi a slujitorilor săi[56].

---

[54] Idem, *Participarea la Liturghie şi metode pentru realizarea ei,* în *„Studii Teologice"* I (1949), nr. 1949, p. 567-637.
[55] Idem, p. 567-568.
[56] Idem, p. 567-588.

O atenție specială se cuvine a fi acordată situației actuale.

O primă constatare este cea *a regresului* participării active la cult şi, cel mai stringent, la Sfânta Liturghie[57].

După o prezentare a cauzelor care au dus la slăbirea frecvenței la Sfânta Liturghie, atât în Biserica Ortodoxă, cât şi în Biserica Occidentului, Părintele Branişte propune o serie de măsuri pentru remedierea situației.

Totuşi, în această situație, nu poate fi vorba de *o reformă* sau de *o restructurare* a Liturghiei în vederea adaptării ei la condițiile religioase ale momentului, pentru simplul motiv că *nu e nevoie* de aşa ceva.

Sunt, fără îndoială, unii cărora rânduiala de azi a Liturghiei noastre li se pare *prea lungă* şi *obositoare*, prea încărcată şi îngreunată de unele dezvoltări excesive, de forme învechite şi de zorzoane orientale sau bizantine, care nu mai convin spiritului modern.

De aceea, se aud glasuri din ce în ce mai numeroase, care cer *prescurtarea* Liturghiei şi a slujbelor ortodoxe în general. Şi cer astfel de lucruri şi unii teologi ortodocşi[58].

Cu toate acestea, Liturghia ortodoxă, cu valorile şi comorile pe care ea le conține, reprezintă un teren şi un cadru perfect pentru revărsarea şi exprimarea credinței şi a evlaviei noastre ortodoxe.

Se impune, aşadar, să fim convinşi noi înşine de importanța ei şi să lămurim şi pe credincioşii noştri de faptul că Liturghia este *temelia* şi *centrul* cultului divin public, cea mai sfântă şi cea mai importantă dintre sfintele slujbe ale Bisericii Ortodoxe.

---

[57] Studiul de față are o mare valoare şi prin abordarea îndrăzneață a unei probleme, care, din punct de vedere creştin, era absolut necesară. Însă având în vedere anul în care studiul Părintelui Professor apare – anul 1949 – el este și o probă *de curaj* a mărturisirii, într-o perioadă în care, orânduirea de stat, nu era cu nimic favorabilă Bisericii.

[58] Asemenea voci sunt din ce în ce mai auzite şi acum, la începutul secolului al XXI-lea. Însă ele nu exprimă poziția *participantului activ* la cultul public ci, mai degrabă, a celor ce îşi caută *justificări* pentru absența lor de la slujbele Bisericii.

Că ea este *mijlocul* şi *prilejul divin* de aplicare sau împărtăşire individuală a efectelor Jertfei universale de pe Golgota sau vasul ales în care ni se oferă roadele binecuvântate ale Crucii.

„Acest lucru ar trebui să-1 rețină, în deosebi, *preoții acatistieri* de pe la oraşe, care, prin cultivarea, uneori interesată şi excesivă, a priveghерilor şi a acatistelor, lasă să se acrediteze, în mintea credincioşilor simpli, convingerea eronată că apelul la mijlocirea Sfinților ajută mai mult decât *participarea* la Liturghie sau că Sfinții au puterea de *a împlini* rugăciunile şi dorințele noastre, prin ei înşişi, *fără concursul* lui Dumnezeu"[59].

Concluzia practică ce se desprinde de aici este că Liturghia trebuie să redevină şi *centrul* activității noastre catehetice.

Adică nu numai *obiectul principal* al catehezei ci şi *cadrul ei firesc* de desfăşurare, aşa precum a fost şi în epoca de aur a catehumenatului.

Instruirea credincioşilor noştri în învățătura şi doctrina creştină va trebui, deci, să se facă de aici înainte în Biserică, în atmosfera cultului, adică să fie încadrată de cântare şi de rugăciune creştină.

Dovedind un profund tact pedagogic, cât şi o modestie ce face cinste unui slujitor al altarului, Părintele Branişte încheie astfel:

„Cu aceasta am terminat enumerarea mijloacelor şi a măsurilor pe care le socotim cele mai indicate pentru realizarea, promovarea şi intensificarea participării active a poporului la Liturghie.

Nu avem deloc pretenția că am spus tot ce se putea spune sau că am fi epuizat întreaga gamă a tuturor soluțiilor şi a posibilităților menite să rezolve, în chipul cel mai fericit, această problemă, atât de vitală pentru destinul vieții noastre religioase şi creştine în general.

Vor mai fi, desigur, şi altele, la care mulți dintre vrednicii slujitori ai altarului vor fi reflectat

[59] Idem, *Participarea la Liturghie şi metode pentru realizarea ei,* în *„Studii Teologice"* I (1949), nr. 1949, p. 592.

şi pe care, poate, le-au şi aplicat în parohiile respective.

Oricare şi oricâte ar fi ele însă, să nu uităm două lucruri: Mai întâi, că toate metodele sau măsurile de acest fel au un caracter general şi principial.

Aplicarea sau punerea lor în practică trebuie adaptata la situaţia locală şi particulară, a fiecărei enorii, adică la împrejurările, nevoile şi posibilităţile ei specifice.

Şi al doilea, aplicarea aceasta trebuie făcută totdeauna în chip metodic şi sistematic.

Mijloacele indicate mai sus nu vor fi folosite şi aplicate toate, dintr-odată, la întâmplare sau oricum ar fi, ci treptat, într-o ordine logică şi după un plan bine chibzuit şi stabilit, făcând parte din planul general de activitate, pe care orice păstor de enorie trebuie să şi-l întocmească“[60].

Un alt aspect al participării la cult, ce intră în atenţia Părintelui Branişte, este şi *cântarea în comun* a credincioşilor[61].

În concepţia creştină, prin darul cântării religioase, omul se aseamănă cu Îngerii şi cu Sfinţii, care şi ei dau neîncetat slavă lui Dumnezeu.

Întrebarea care se impune este următoarea:

„Au şi credincioşii dreptul de a cânta aceste cântări, în Biserici sau de a da răspunsurile scurte la ecteniile din cursul sfintelor slujbe (*Doamne miluește*, *Şi duhului tău*, etc.), alături de clerici şi de cântăreţi sau nu?

Este justificată, din punct de vedere canonic şi ortodox, *participarea* credincioşilor la cântarea liturgică?

Are ea suficiente temeiuri în Sfânta Scriptură şi în Sfânta Tradiţie, precum şi în practica de cult a trecutului creştinătăţii?“[62].

Aceasta este întrebarea la care primim *un răspuns afirmativ*, bazat pe mărturiile scripturistice dar şi ale Tradiţiei creştine, care, de

---

[60] Idem, p. 637.

[61] Idem, *Temeiuri biblice şi tradiţionale pentru cântarea în comun a redincioşilor* în *„Studii Teologice”* VI (1954), nr. 1-2, p. 17-38.

[62] Idem, p. 17.

multe ori, a găsit în cântarea credincioşilor calea cea mai accesibilă pentru popularizarea adevărurilor de credinţă, ca răspuns la erezii dar şi modalitatea de a întări comuniunea liturgică[63].

Existenţa cântăreţilor nu exclude participarea credincioşilor la cântarea bisericească.

La început, deci, adică prin secolele III-IV, nu existau *cântăreţi bisericeşti* în înţelesul de azi. Toată lumea din Biserică participa, în mod activ, la Liturghie.

Cântăreţii au apărut ca reprezentanţi ai credincioşilor din Biserică, atunci când, din pricina dezvoltării crescânde a cultului, a început să se simtă, mai adânc, nevoia disciplinării şi a organizării cântării religioase în cultul creştin.

Ei erau meniţi *nu să înlocuiască* pe credincioşi în executarea cântării rituale, ci *să-i ajute*, să-i reprezinte, să-i instruiască şi să-i conducă, în calitatea lor de profesionişti şi de responsabili ai cântării bisericeşti[64].

Admiţând şi promovând cântarea credincioşilor în Biserică, noi nu imităm prin aceasta cultele neoprotestante. Ea face parte din arsenalul mijloacelor de lucru şi de luptă ale Bisericii primare, lăsată nouă moştenire.

---

[63] Idem, p. 18-25.
[64] Idem, p. 26-35.

III. 8. Manuale de Liturgică

Manualele de *Liturgică specială* şi *Liturgică generală*[65] publicate de părintele Branişte sunt adevărată temelie şi îndreptar pentru studiul Liturgicii în Biserica Ortodoxă Română. Fapt ce reiese din larga lor utilizare dar şi din dorința de republicare a acestora.

Liturgica generală studiază cultul divin, persoana liturgică, timpul şi spațiul liturgic, pe când *Liturgica specială* prezintă instituirea, rânduiala şi semnificația mistico-simbolică a tuturor slujbelor bizantine.

Liturgica generală este structurată în şase părți: introducerea în studiul Liturgicii, cu valoroase precizări referitoare la necesitatea, obiectul, metoda de lucru şi folosul studierii Liturgicii constituie *prima parte*.

Partea a doua tratează cultul divin, cuprinzând o pledoarie despre esența cultului creştin, finalitatea acestuia, evoluția cultului de la instituire şi până în prezent, precum şi o prezentare a cultului ortodox comparativ cu celelalte confesiuni creştine.

Partea a treia tratează persoanele liturgice, oferind o imagine de ansamblu asupra sensului preoției, asupra tuturor celor implicați în oficierea actului de cult (clerul inferior) dar şi asupra relației dintre cler şi credincioşi la slujbele Bisericii.

Partea a patra este dedicată timpurilor liturgice.

Deosebit de valoroase sunt precizările referitoare la problematica stabilirii calendarului bisericesc şi, în consecință, clarificările necesare privind prăznuirea sărbătorilor creştine.

Sărbătorile sunt tratate atât din punctul de vedere al semnificației teologico-liturgice cât şi din perspectivă istorică.

---

[65] Idem, *Liturgica specială pentru Institutele Teologice*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune, Bucureşti, 1980; *Liturgica generală,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985.

De asemenea, tot în această parte, este abordată problematica postului în viața omului, cu o succintă prezentare asupra evoluției istorice şi a semnificației sale actuale.

În încheiere sunt prezentate zilele pentru pomenirea generală a morților din cursul anului bisericesc.

Partea a cincea este un valoros compendiu de artă bisericească ce ne aduce informații clarificatoare privind apariția şi evoluția artei şi a arhitecturii creştine.

Sunt prezentate principalele stiluri arhitectonice creştine, monumente reprezentative ale creştinătății dar şi o evoluție a arhitecturii bisericeşti la români, de la începuturi până spre sfârşitul secolului al XX-lea.

Partea a şasea este dedicată obiectelor liturgice, prezentând rolul şi semnificația lor în actul liturgic.

La fel sunt prezentate şi veşmintele liturgice, într-o descriere amănunțită, pornind de la importanța lor în cult, până la originea, descrierea şi utilizarea lor în cadrul cultului.

Lucrarea prezintă şi o bibliografie atent selecționată, indispensabilă în acest domeniu al teologiei, care se extinde pe parcursul a cincisprezece secole de reflecție liturgică şi de valorificare critică a unei imense documentări.

Părintele Profesor este unul dintre puținii autori preocupați de rigoarea bibliografiei.

Liturgica generală este un instrument prețios pentru *a descoperi* tainele slujirii creştine iar, din punctul de vedere al autorului, reprezintă *încununarea* cercetării de-o viață în domeniul liturgic.

Am putea spune, că multe dintre studiile Părintelui Profesor se împletesc armonios în acest manual. Este o lucrare ce ne face să înțelegem dar, mai ales, să apreciem şi să dăm importanța cuvenită slujirii lui Dumnezeu în actul de cult pe care-l săvârşim.

În prefața la ultima ediție a *Liturgicii speciale*, apărută la editura Nemira[66], PS Laurențiu Streza al Caransebeşului vorbea despre

---

[66] *Liturgica specială,* Editura Nemira, Bucureşti, 2002.

Părintele Profesor Ene Branişte, ca despre cel care „şi-a dobândit locul de cinste, impunându-se prin întreaga sa activitate de maiestuos liturghisitor, de dascăl de mare vocație şi de teolog de mare profunzime.

Bogata şi prodigioasa sa operă de istorie, teologie şi spiritualitate liturgică, de pastorală şi de artă creştină, a completat şi fundamentat aceste discipline ale Teologiei”.

Și continuă prin a spune: „Ediția a treia, 2002, pe care o binecuvântăm şi o recomandăm iubitorilor de cele sfinte [...] apare acum ca un dublu omagiu, la 18 ani de la înveşnicirea autorului şi la doi ani de la urmarea, pe acelaşi drum, a soției sale”.

Lucrarea se ocupă cu studiul special, sistematic şi amănunțit al *unităților* cultului divin public ortodox, numite, de obicei, *slujbe religioase* sau *servicii bisericeşti.*

Studiul este prezentat dintr-un întreit punct de vedere: tipiconal, istoric şi exegetic.

În primul rând este prezentată rânduiala sau înfățişarea lor, aşa cum se găseşte în tipic sau în cărțile de slujbă şi cum se oficiază în Biserică.

În al doilea rând este expusă istoria lor, adică modul cum au luat naştere, cum au evoluat de-a lungul vremii, cu diferitele forme din trecut, cu modificările survenite treptat, până la forma pe care o au astăzi.

În al treilea rând este expusă interpretarea, tâlcuirea sau explicarea ritualului sfintelor slujbe, arătându-se *rostul* sau *scopul* pentru care au fost introduse în uzul liturgic al Bisericii, diferitele rugăciuni, rituri şi ceremonii de cult, nevoile cărora ele corespund în evoluția pietății sau a vieții religioase creştine, precum şi sensurile diferite: istorico-simbolic, doctrinar, mistico-eshatologic, atribuite de tâlcuitorii cultului, punerea lor în legătură cu istoria sfântă a mântuirii, cu dogma sau învățătura de credință ortodoxă, cu doctrina despre sfârşitul lumii şi viața viitoare.

În cazurile când vor fi necesare mai ample informații, autorul ne asigură că va evita o erudiție împovărătoare:

„Cu toate că ne vom strădui să dăm expunerii noastre un caracter cât mai ştiințific – orice afirmație fiind întemeiată pe consultarea şi folosirea, *cinstită* şi *obiectivă*, a izvoarelor celor mai demne de încredere – totuşi, ne vom feri de *excesul de erudiție*, care îngreuiază, de obicei, lectura şi utilizarea de către nespecialişti a unor astfel de tratate universitare.

De aceea, vom reduce la minimum aparatul critic şi trimiterile bibliografice, care vor fi date în cursul expunerii, numai în măsura în care vor fi absolut necesare pentru indicarea surselor de informații şi pentru sprijinirea ori verificarea unor afirmații, păreri sau atitudini discutabile sau controversate.

În schimb, la sfârşitul capitolelor principale, vom indica bibliografia principală a chestiunii respective, menționând, îndeosebi, lucrările mai noi şi mai importante”[67].

Lucrarea este structurată în patru părți: partea I: Laudele bisericeşti (cele şapte Laude); partea a II-a: studiul Sfintei Liturghii; partea a III-a: cele şapte Sfinte Taine şi partea a IV-a: Ierurgiile.

O latură specială a Liturgicii este simbolismul liturgic.

Părintele Profesor Ene Branişte stăruie energic asupra acestui simbolism, care are o structură specială.

Simbolismul Sfintei Liturghii este expus cu multă finețe şi cu remarcabilă adâncime teologică.

Analizele, deosebit de subtile, restabilesc adevărul istoric şi exegetic, de atâtea ori răstălmăcit de interpretările improvizate[68].

Preotul Profesor Sebastian Chilea remarca:

„Această lucrare a părintelui profesor Ene Branişte este o sinteză vie, care beneficiază,

---

[67] Idem, *Liturgica specială,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980, p. 11.

[68] Pr. Prof. Sebastian Chilea, *Liturgica specială a preotului prof. Ene Branişte* în *„Studii Teologice”* XXXIV (1982), nr. 1-2, p. 145.

deopotrivă, de eforturile liturgiştilor din trecut, precum şi de valorificarea critică a materialului documentar, întreprinsă de liturgiştii moderni.

În bună parte, este o triere a datelor informative, care alege şi foloseşte aceste cercetări vechi sau noi, care contribuie la edificarea liturgică şi lasă la o parte atacurile intempestive şi literatura discordantă şi negativă.

Prea Cucernicia Sa evită polemica, pentru că experiența istorică multiseculară ne arată că polemica este *cel mai neisprăvit* lucru din lume.

Este o succesiune de intenții fugitive, care se afişează agresiv, până când lumea bagă de seamă că erau veleități zgomotoase.

Lucrarea părintelui profesor este elaborată în cel mai pur duh irenic şi expusă ca o convorbire duhovnicească între un cititor imaginar şi îndrumătorul său spiritual.

Diviziunile şi subdiviziunile punctează acest dialog în stil oral şi țin loc de dezvoltări didactice, aşa cum se cere unui manual, amplificate însă, aşa cum se cere unui tratat.

Este o lucrare de referință pentru întreaga Ortodoxie.

Sobră, clară, de o claritate de cristal, ea are un mesaj.

Pentru că vrea să arate creştinătății actuale cât de puternic este adevărul pe care se întemeiază Ortodoxia şi câtă cerească frumusețe străluceşte în evlavia ei şi în toate actele sale liturgice“[69].

[69] Pr. Prof. Sebastian Chilea, op. cit., p. 146.

Concluzii

Părintele Profesor Ene Branişte a fost un dascăl de vocaţie, cu o experienţă didactică excepţională, exercitată în cele mai complexe condiţii ştiinţifice şi pedagogice.

Întreaga lucrare a Părintelui Profesor Branişte este gândită organic şi expusă ordonat, după acea ordine lăuntrică, pe care o află numai acela care se adânceşte, în mod stăruitor, în cunoașterea ştiinţifică.

Prin scrisul său şi prin activitatea depusă în domeniul Teologiei Practice, numele său se va înscrie alături de marii reprezentanţi ai clerului Bisericii Ortodoxe Române.

Prin munca sa de cercetare este un reprezentant de frunte al unei adevărate şcoli de cercetare teologică, ce poate fi numită *o adevărată nestemată* a Bisericii Ortodoxe Române.

Opera Părintelui Profesor Ene Branişte este, în întregime, un omagiu adus Ortodoxiei eterne şi universale.

Omagiu de un mare prestigiu teologic, inspirat şi susţinut de înţelepciunea Sfinţilor, de la care a învăţat să preţuiască toate, după firea lor eternă. Și acest învăţământ l-a transmis, prin întreaga sa activitate, contemporanilor săi dar, mai ales, celor de peste timp.

Pentru că a dorit *să redescopere* valorile autentice ale Ortodoxiei şi ale slujirii autentice în Biserică.

Nădăjduim ca lucrarea de faţă, prin prezentarea vieţii, a operei şi a contribuţiilor sale liturgice, să pună în lumină unul dintre reprezentanţii de seamă ai Ortodoxiei româneşti.

Părintele Branişte este unul dintre oamenii, cărora cuvintele Apostolului Pavel par a le fi destinate: *„aduceţi-vă aminte de mai marii voştri, care v-au grăit cuvântul Lui Dumnezeu; priviţi cu luare aminte cum şi-au încheiat viaţa şi urmaţi-le credinţa“* (Epistola către Evrei 13, 7).

Lor le datorăm admirație, respect şi cinstire, munca lor trebuie să fie cunoscută, apreciată şi continuată astăzi mai mult ca oricând.

Generații de preoți, profesori, studenți dar şi simpli credincioşi sunt datori acestui *truditor* al teologiei ortodoxe.

De aceea credem că rugăciunea fiecăruia dintre noi trebuie să se îndrepte către Dumnezeu spre odihna sufletului său.

Pentru că, în întreaga sa viață, Părintele Profesor Ene Branişte s-a frământat pentru a ne aduce roadele muncii sale de cercetare, întru sporirea învățăturii noastre, întru întărirea credinței noastre dar, mai ales, spre înmulțirea faptei noastre celei bune.

Bibliografie generală

I. Izvoare

1. *Biblia* sau *Sfânta Scriptură,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001.

2. *Noul Testament*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2001.

3. *Molitfelnic*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2002.

4. *Liturghierul*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1980.

5. *Tipic bisericesc,* Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1976 (p. 1-114).

II Cărți, studii şi articole

1. Branişte, Pr. Prof. Dr. Ene, *Cuvântul unui preot către frații săi de preoție* în *„Biserica Ortodoxă Română”* CXII (1974), nr. 7-8, p. 970-974.

2. Idem, *Despre preoție,* Editura Renaşterea, Cluj-Napoca, 2004.

3. Idem, *Explicarea Sfintei Liturghii după Sfântul Nicolae Cabasila*, ed. a II-a, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2011.

4. Idem, *Explicarea Sfintei Liturghii după Nicolae Cabasila,* Teză de Doctorat în Teologie, Bucureşti, 1943.

5. Idem, *Idei, principii şi preocupări sociale în cultul Bisericii Ortodoxe* în *„Studii Teologice”* IV (1952) nr. 7-8, p. 432-458.

6. Idem, *Liturgica generală*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 1985.

7. Idem, *Liturgica specială pentru Institutele Teologice*, Editura Institutului Biblic şi de Misiune, Bucureşti, 1980.

8. Idem, *Liturgica specială,* Editura Nemira, Bucureşti, 2002.

9. Idem, *Participarea la Liturghie şi metode pentru realizarea ei* în *„Studii Teologice”* I (1949), nr. *, p. 567-637.

10. Idem, *Preoţii Tăi, Doamne, se vor îmbrăca întru dreptate (Ps. 131, 9)...Despre viaţa morală a preotului*, în *„Glasul Bisericii”* XVII (1958), nr. 6-7, p. 531-542.

11. Idem, *Probleme de actualitate ale Bisericilor de azi: dezvoltare (evoluţie) şi revizuire (adaptare) în cult din punct de vedere ortodox* în *„Ortodoxia”* XX (1969), nr. 2, p. 197-215.

12. Idem, *Problema unificării calendarului liturgic în Bisericile Ortodoxe* în *„Ortodoxia”* VII (1955), p. 182-216.

13. Idem, *Temeiuri biblice şi tradiţionale pentru cântarea în comun a redincioşilor* în *„Studii Teologice”* VI (1954), nr. 1-2, p. 17-38.

14. Idem, *Uniformitatea în ritual şi în cântarea bisericească, în cultul Bisericii Ortodoxe Române* în *„Studii Teologice”* I (1949), p. 781-813.

15. Cabasila, Sfântul Nicolae, *Tâlcuirea Dumnezeieştii Liturghii,* traducere din limba greacă de Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, ed. a II-a, Editura Institutului Biblic şi de Misiune al Bisericii Ortodoxe Române, Bucureşti, 2011.

16. Chilea, Pr. Prof. Sebastian, *Liturgica specială a preotului prof. Ene Branişte* în *„Studii Teologice”* XXXIV(1982), nr. 1-2, p. 143-146.

17. Gârbea, Pr. Gheorghe, *Pr. Prof. Dr. Ene Branişte, Pr. Prof. Dr. Petre Vintilescu, Viaţa şi opera,* Editura Universităţii din Piteşti, 2008.

18. Iosu, Pr. Lect. Dr. Mihai, *Valoarea vieţii lăuntrice a preotului în gândirea părintelui profesor Ene Branişte* în *„Revista Teologică”*, nr. 3/2009, p. 136-144.

19. Necula, Pr. Asist. Dr. Nicolae, *In memoriam Preotul Profesor Dr. Ene Branişte* în

„Studii Teologice” XXXVI(1984), nr. 3-4, p. 280-285.

20. Idem, *Părintele Profesor Dr. Ene Branişte la aniversarea a 70 de ani de la naştere* în *„Studii Teologice”* XXXV (1983), nr. 7-8, p. 563-581.

21. Păcurariu, Pr. Prof. Univ. Dr. Mircea, *Dicționarul Teologilor Români*, Editura Univers Enciclopedic, Bucureşti, 1996.

22. Radu, Pr. Prof. Dr. Dumitru, *Pr. Prof. Dr. Ene Branişte* în *„Studii Teologice”* XXXIV (1982), nr. 1-2, p. 65-67.

Curriculum vitae

Prenume/ Nume: Vasilică Voinescu.
Adresă: com. Budești, jud. Vâlcea.
Email: vasilicavoinescu@yahoo.com
Facebook:
https://www.facebook.com/vasilica.voinescu
Naționalitate: Română.
Data naşterii: 1 ianuarie 1959.
Sex: Masculin.

Experiență profesională: între 1979-2013 a fost *proecționist de film*. S-a ocupat cu distribuția de filme cinematografice şi video.

Angajator: Romaniafilm RA, Etalon Srl, Ecran Srl.

Sectorul de activitate: cinematografie și televiziune.

Educație şi formare: între 2009-2013 a fost *student* la Facultatea de Teologie „Sfânta Muceniță Filofteia" din Piteşti.
În 2013 a devenit masterand la aceeași facultate.

Competențe și abilități sociale: are capacitate de lucru în echipă, comunică bine, sociabil, relaționează ușor, e receptiv şi se adaptează rapid la nou.

Competențe şi aptitudini organizatorice: este dinamic, are spirit de inițiativă și abilități de planificare.

Competențe şi aptitudini de utilizare a calculatorului: folosește Windows, Microsoft Office, navighează online.

Permis de conducere: posedă permis de conducere de categorie B, C, D, E.

Vasilică Voinescu

Teologie pentru azi